Examensarbete

Förskollärarutbildning, 210 hp

Makten vid matbordet

En kvalitativ studie om hur förskollärare utövar makt genom sina interaktioner med barn

Halmstad 2025-06-08
Ida Lundahl & Jenny Ekblad
Handledare: Karin Davidsson & Cecilia Jeppsson
Examinator: Anniqa Lagergren

HÖGSKOLAN
I HALMSTAD

Sammanfattning

I förskolans verksamhet är måltiden en central del där barn och pedagoger samlas minst tre gånger om dagen för att äta tillsammans. Måltidssituationer kombinerar rutiner, socialt samspel och lärandet vilket gör dem särskilt relevanta att undersöka ur ett maktperspektiv. Syftet med studien är att undersöka hur makt mellan förskollärare och barn tar form under måltidssituationer i förskolan. Genom en kvalitativ metod har videoobservationer med fem verksamma förskollärare genomförts för att få en djupare förståelse för hur makt utövas och uppstår under måltidsituationer i förskolan. I vår studie kommer vi att tillämpa Foucaults maktteori och använda oss av en tematisk analys för att analysera vårt material utifrån begreppen *pastoral makt*, *disciplineringstekniker, normalisering* och *självstyrning.* Analysen visar att maktutövning sker genom olika strategier såsom regler, normer, kroppsspråk och verbala instruktioner. Resultatet belyser även att förskollärares intentioner ofta är att vägleda och stötta, men att det samtidigt finns en risk för att barns inflytande begränsas. Studien bidrar med att insikter om maktens komplexa och ständiga närvaro i förskolans måltidssituationer och understryker vikten av medveten reflektion kring detta i det pedagogiska samspelet.

Nyckelord: Makt, måltid, barn, förskollärare, vägledning

Abstract

In preschool settings, mealtimes are a central part of the daily routine where children and teachers gather at least three times a day to eat together. Mealtime situations combine routine, social interaction, and learning, which makes them particularly relevant to examine from a power perspective. This study aims to explore how power dynamics between preschool teachers and children are manifested during mealtime interactions in preschool settings. Using a qualitative method, video observations were conducted with five active preschool teachers to gain a deeper understanding of how power is exercised and emerges during mealtimes in preschool. In our study, we apply Foucault's theory of power and conduct a thematic analysis based on the concepts of disciplining, normalization, pastoral power, and self-governance. The analysis shows that power is exercised through various strategies such as rules, norms, body language, and verbal instructions. The results also indicate that preschool teachers' intentions are often to promote children's discipline, guidance and support, but that there is also a risk that children's influence may be limited. This study provides insight into the complex and constant presence of power in preschool mealtimes situations and highlights the importance of conscious reflection of this aspect within pedagogical interactions.

Keywords: Power, mealtime, children, preschool teachers, guidance

Förord

Först och främst vill vi tacka alla förskollärare och barn som deltog i denna studie – utan ert engagemang hade den inte varit möjlig att genomföra. Ett särskilt tack riktas även till vårdnadshavarna som gav sitt samtycke, samt till den övriga personalen på förskolorna för ert stöd under studiens gång.

Vi vill även rikta ett stort tack till vår handledare Karin Davidsson som har stöttat oss genom hela arbetet.

Till sist vill vi även tacka varandra för ett bra och roligt samarbete! Att genomföra denna studie har varit en givande och utvecklande process. Vi ser tillbaka på arbetet med stolthet över vår insats och den kunskap vi tagit del av under examensarbetets gång.

Ida Lundahl & Jenny Ekblad

Innehållsförteckning

1. Inledning och problemområde 7

1.1 Syfte och frågeställningar 8

2. Tidigare forskning 8

2.1 Förskollärares roller och strategier i måltidssituationer 9

2.2 Normer och fostran vid måltider 10

2.3 Barns motstånd och agens vid måltidssituationer 10

2.4 Sammanfattning 11

3. Teoretiska utgångspunkter 12

3.1 Teori – Foucaults maktbegrepp 12

3.2 Pastoral makt 13

3.3. Disciplineringstekniker 14

3.4. Normalisering 15

3.5. Självstyrning 15

4. Metod 16

4.1 Metodval 16

4.2 Urval 17

4.3 Analysmetod 17

4.4 Tillvägagångsätt 19

4.5 Bearbetning 19

4.6 Etiska ställningstagande 20

4.7 Tillförlitlighet 21

5. Resultat / analys 22

5.1 Förskollärarens vägledning som styrningsform 22

5. 2 Barns acceptans och motstånd 25

5.3 Matbordets regler i praktiken 28

6. Diskussion 31

6.1 Resultatdiskussion 32

6.1.1 Förskollärarens vägledning som styrningsform 32

6.1.2 Förhandling, acceptans och motstånd i samspelet under måltidssituationer 33

6.1.3 Fostran i måltidssituationer 35

6.1.4 Självstyrning i praktiken – förskollärarens roll och barnets ansvar 36

6.1.5 Sammanfattning 37

6.2 Metoddiskussion 37

7. Didaktiska implikationer 39

8. Slutsats och vidare forskning 40

Referenser: 41

Bilagor 44

Bilaga 1 - Informations- och samtyckesblankett för förskollärare 44

Bilaga 2 - Informations- och samtyckesblankett för barn och vårdnadshavare 46

Bilaga 3 – Observationsschema teori 48

1. Inledning och problemområde

Måltiderna i förskolan kan vid första anblick verka enkla och rutinmässiga, men de rymmer en mer komplex verklighet där omsorg, regler och sociala normer samverkar. Här möts vuxnas ansvar för ordning och fostran med barns rätt till delaktighet och inflytande. Detta möte skapar en pedagogisk och relationell balansgång där makt utövas på olika sätt, ibland öppet och ibland mer subtilt.

I förskolans dagliga verksamhet utgör måltiden mer än ett tillfälle för att stilla hunger, den är också en viktig social och pedagogisk arena där barn och vuxna möts i samspel. Genom återkommande rutiner, som bordsplacering och gemensamma ritualer, skapas trygghet och struktur i barnens vardag (Norman, 2003). Samtidigt är det en situation där barnen får möjlighet att utveckla sociala färdigheter, förhandla om utrymme och förstå de normer och värderingar som präglar samspelet i en grupp (Dolk, 2013). Denna gemenskap formas genom regler och samvaro och förskollärarens styrning balanseras mot barnens rätt till delaktighet och inflytande (Ryberg, 2019).

Barns delaktighet och inflytande i vardagen är en rättighet, inte minst enligt FN:s barnkonvention (UNICEF, 2020), där artikel 12 fastställer barns rätt att uttrycka sina åsikter i frågor som rör dem. I förskolans styrdokument, Lpfö 18 (Skolverket, 2018), betonas det att barn ska ges möjlighet att påverka sin vardag. Utifrån detta perspektiv blir måltiden inte bara en rutin, utan en demokratisk praktik där barns röster och handlingsutrymme kan komma till uttryck. I detta sammanhang utgör måltiden en viktig pedagogisk situation där dessa mål prövas i praktiken.

Historiskt sett har måltider använts som ett medel för att forma barn i enlighet med samhällets förväntningar. Under 1800- och 1900-talen präglades måltidssituationer ofta av auktoritär uppfostran, där tystnad, disciplin och hierarki stod i centrum (Norman, 2003). Vuxna styrde serveringsordning och bordsskicket och måltiden blev ett tillfälle för barnen att lära sig om lydnad och respekt för vuxenvärlden. Under 1930-talet skedde en förändring där äldre uppfostringsmetoder ersattes av barnläkares råd. Dessa råd betonade regelbundenhet och stillsamhet snarare än auktoritet. Trots förändrade ideal kvarstår spår av dessa historiska föreställningar i dagens måltidspraktiker. I dagens förskola står förskollärare ofta inför motstridiga förväntningar. De ska både vara tillmötesgående, lyhörda och icke-auktoritära samtidigt som de förväntas upprätthålla regler, ordning och fostran (Dolk, 2013). Det gör måltiden till en komplex situation där makt utövas, ibland tydligt och ibland mer subtilt. Dolk (2013) beskriver att pedagoger i förskolan utövar makt på subtila sätt genom regler om hur mycket mat som ska ätas, vilka samtalsämnen som är lämpliga vid bordet, eller hur barn bör sitta och bete sig. Sådana normer och förväntningar kan

både stödja barnets sociala utveckling och samtidigt begränsa deras möjligheter att vara aktiva och självständiga deltagare i sin egen måltidsupplevelse.

Utifrån våra egna erfarenheter från verksamhetsförlagd utbildning har vi uppmärksammat att måltidssituationer präglas av olika former av samspel mellan barn och vuxna, där barnens behov av inflytande möter verksamhetens krav på rutiner. Det väckte vårt intresse för att närmare undersöka hur förskollärare använder sig av olika strategier för att vägleda, påverka och ibland kontrollera barns agerande i dessa situationer. Det är denna balansgång vår studie syftar till att undersöka: Hur kommer makt till uttryck i dessa stunder, och vilken roll spelar förskolläraren i detta?

Mot denna utgångspunkt har vi valt att tillämpa Foucaults maktteori som analysramverk, särskilt hans begrepp om pastoral makt, disciplineringstekniker, normalisering och självstyrning. Tullgren (2004) utgår från Foucaults teorier och sätter de i relation till förskolans kontext och menar att barn både har en egen vilja samtidigt som de anpassar sig till de regler och normer som råder i verksamheten. Tullgren (2004) beskriver även att pedagoger genom olika former av maktutövning, styr barns beteende och sociala interaktioner i måltidsituationer.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att fördjupa förståelsen för hur maktrelationer mellan förskollärare och barn tar form under måltidssituationer i förskolan. Genom att analysera interaktioner vill vi belysa hur makt uttrycks, upprätthålls och formas i dessa vardagliga praktiker, med särskilt fokus på förskollärares sätt att utöva makt och barns sätt att svara på detta.

- Hur kommer makt till uttryck i förskollärares interaktioner med barn under måltidssituationer?

- Vad präglar förskollärares makt som utövas under måltidsituationer?

- På vilka sätt ger barn uttryck för motstånd och förhandling i maktrelationen med förskollärare under måltidssituationer?

2. Tidigare forskning

I detta avsnitt kommer tidigare forskning presenteras. Föreliggande forskning är relevant för studiens problemområde och kommer att presenteras i tre kategorier. Avsnittet avslutas med en sammanfattning. Underrubrikerna är följande: *Förskollärares roller och strategier i måltidssituationer, normer och fostran vid måltiden* och *barns motstånd och agens vid måltider.*

2.1 Förskollärares roller och strategier i måltidssituationer

Albon och Hellmans (2019) studie visar att måltiden i förskolan inte enbart är en rutinmässig aktivitet utan en situation där barn möter förskollärares disciplinering, jämfört med aktiviteter som exempelvis i barns fria lek. Måltidsituationen speglar därför en maktrelation mellan förskollärare och barn och skiljer sig från andra moment under dagen.

En central aspekt av måltider är förskollärarens styrning, där förskolläraren påverkar barns ätbeteenden och delaktighet genom olika roller och strategier. Persson Osowski et al. (2013) identifierar tre lärarroller i samband med måltider: den sociala, den undervisande och den undvikande läraren. Den sociala läraren interagerar aktivt med barnen och ser det som tid för gemenskap. Den undervisande läraren har ett mer normativt och styrande förhållningsätt. Läraren förmedlar då kunskap om livsmedel, uppmuntrar barnen att äta och korrigerar barns ätbeteende genom tillsägelser och vägledning. Den undvikande läraren intar en passiv roll och undviker att diskutera mat och hälsa. De tre rollerna visar hur lärarens agerande antingen kan förstärka eller begränsa interaktionen mellan barn och vuxen under matsituationen. Vidare visar forskning att förskollärare använder sig av specifika strategier för att styra och påverka barns matvanor. Dotson et al. (2016) identifierar metoder som grindvaktning, måltidsdirektiv och överdrivna argument för att korrigera barns ätbeteenden. Dessa strategier riskerar att begränsa barns självständighet.

Ramsay et al. (2010) undersökte förskollärares kommunikation under måltider baserat på strategier för att stödja barns förmåga att reglera sitt ätande och barns inre signaler för hunger och mättnad. Studien visar att förskollärare ofta använder fraser som: ”Är du klar?” eller ” Kan du äta för min skull?” Ramsay et al. (2010) menar att det här inte fokuserar på barns subjektiva upplevelser av hunger eller mättnad, snarare på externa uppmaningar och instruktioner. Kommentarerna riskerar att leda till att barn ignorerar sina kroppsliga signaler vilket påverkar deras förmåga att utveckla självreglering vid måltider.

Swindle et al. (2018) beskriver ytterligare kontrollerande strategier, där förskollärare utövar påtryckningar genom att påpeka att barnen inte har ätit tillräckligt eller genom att uppmuntra dem att smaka alla maträtter innan de får ta något mer av något specifikt. Ytterligare strategier som innefattades förskolepersonalens kontroll över barns matintag var att de uttalade jämförelser mellan barnen som satt vid bordet, där barns matintag ställdes i relation till varandra.

I Hansen och Kristensens (2017) studie, visar resultatet att förskolans måltider beskrivs som en spänning mellan disciplin och autonomi. Medan förskollärare prioriterar hälsa och näringslära enligt nationella kostråd,

uttrycker barn glädje och njutning genom maten men också frustration när de tvingas äta något de ogillar. Spänningen mellan disciplin och autonomi synliggör en paradox där barn å ena sidan uppmuntras att vara självständiga och lyssna på sina kroppsliga signaler, samtidigt som de förväntas att följa pedagogers regler gällande matsituationen.

2.2 Normer och fostran vid måltider

Måltider i förskolan utgör en arena som genomsyras av sociala normer och fostran. Enligt Harte et al., (2019); Norman (2003); Ryberg (2019) innehåller måltider både ritualer och regler som barn förväntas följa. De menar att måltider är en plats där barn inte bara får näring, utan också lär sig sociala normer, beteenderegler och sociala interaktionsmönster.

Norman (2003) identifierar olika fostringsmetoder som tillrättavisning, övertalning, krav och förklaringar och påpekar att det ibland saknades tydliga ritualer för att vägleda barnen i förväntat beteende. Norman noterar dessutom att samtalen vid bordet ofta innehöll moraliska påbud, som normer för hur man ska agera och de regler och normer för bordsskick. Det finns en uppfostran genom språket vid matbordet och pedagogerna spelar en central roll i att förmedla och upprätthålla de normer som styr barnens beteende. Detta menar även Hansen och Kristensen (2017) som fann att förskolans måltider omfattar både fostran och sinnesupplevelser och att barns uppfattning om mat kan skilja sig från vuxnas förväntningar. I dessa sammanhang används regler som ett sätt att fostra barn, där pedagoger genom vardagliga rutiner och språk påverkar hur barn beter sig vid matbordet och lär sig vilka normer som gäller.

Enligt Albon och Hellman (2019) kan måltiderna förstås som en civiliseringsprocess, där barns kroppar och beteenden regleras och disciplineras utifrån förskollärarnas regler och normer. Förskollärarna är de som styr måltidens ramar, och dessa utformas i syfte att fostra barnen till att bli mer "respektabla" inför framtiden. Denna reglering kan ses som en form av social disciplinering där pedagoger vägleder barnen i vad som anses vara ett acceptabelt beteende när barnen äter. Måltiden blir en situation som präglas av olika förväntningar.

2.3 Barns motstånd och agens vid måltidssituationer

Rybergs (2019) studie visar att barns möjlighet som aktörer under måltiden begränsas av förskolans strukturer och diskursiva regler. Dessa ramar påverkar i sin tur både kommunikationen och barnens positionering i samtalet. Barnens delaktighet formas av de förväntningar som vuxna har snarare än av barnens egen initiativförmåga. Dessa strukturer styr hur barnen kan positionera sig i samtalen. Barnens sätt att positionera sig under måltiderna kan vara både utmanande och lekfullt, beroende på hur

måltidssituationen ramar in dem. Detta menar även Harte et al. (2019) som visar att barnens agens kan begränsas av vuxnas vägledning, regler och kommentarer kring vad och hur barnen bör äta under måltidsituationen. Studien betonar att barn i viss utsträckning utövar agens under måltider genom att välja vad och hur mycket de vill äta och vem de vill sitta bredvid. Även om det fanns en viss förväntan på ett gott bordsskick förekom det att barnen lekte med maten, som exempel matkrig.

Dotson et al. (2016) visar att barn både accepterar och utmanar förskollärares förväntningar genom verbala protester eller ett tyst motstånd. Ryberg (2019) menar att barns motstånd kan uttryckas genom handlingar, som när ett barn puttar ut en stol. Vidare visar Ryberg (2019) studie att barn i vissa situationer hade begränsat utrymme att påverka regler. När ett barn dessutom bröt mot en regel, uppmärksammades det av ett annat barn. Barnet, som korrigerade det barn som bröt regeln, sökte därefter bekräftelse från en vuxen, vilket visar hur barns agens samspelar med vuxnas och barns förväntningar.

En annan strategi som Dotson et al. (2016) identifierat är att barn medvetet väljer när och hur de följer reglerna, ofta genom att ge sken av att lyda, samtidigt som de sedan kan välja att ignorera instruktionen. När en förskollärare bad ett barn att ta en tugga av en ny maträtt, kunde barnet låtsas ta en tugga. Detta motstånd synliggör barns försök att behålla sin autonomi trots en förskollärares styrning.

2.4 Sammanfattning

Sammanfattningsvis visar den presenterade tidigare forskning att måltiden är en komplex social praktik som rymmer både strukturella ramar och förhandlingar. Den pedagogiska måltiden är en situation där näring utgör en grund för normer, maktuttryck och sociala interaktioner. Förskollärare använder sig av både stödjande och kontrollerande strategier för att måltidsituationen (Albon & Hellman 2019; Hansen & Kristensen 2017; Swindle et al., 2018). Den pedagogiska måltiden förstås som en arena för lärande, där barn både socialiseras och möter normativa förväntningar kring beteende och matvanor (Albon & Hellman, 2019; Harte et al., 2019; Norman, 2003; Theobald & Trost, 2019). Förskollärare intar olika roller, såsom social, undervisande eller undvikande under måltiden och den roll som intas påverkar graden av styrning och barns möjlighet till delaktighet (Persson Osowski et al., 2013). Forskningen belyser även att vuxna använder sig av både explicita och subtila strategier för att styra barns ätbeteende, exempelvis genom styrande kommentarer (Ramsay et al., 2010), jämförelser mellan barns matintag (Swindle et al., 2018) och moraliserande information om särskilda livsmedel (Dotson et al., 2016). Måltidssituationen kan framstå som ett uttryck för en vuxenstyrd ordning där disciplin utövas i syfte att socialisera barn in i normer som handlar om beteenderegler vid

matbordet (Albon & Hellman, 2019; Norman, 2003). Samtidigt uttrycker barn motstånd mot denna styrning genom att ignorerar instruktioner eller vägrar att äta den mat de uppmanas att äta (Dotson et al., 2016). De initierar även lek och använder humor för att skapa egna utrymmen inom den strukturerade måltidssituationen (Harte et al., 2019).

Forskning som belyser förskolans matsituationer från ett maktperspektiv är relativt begränsad, särskilt i relation till tillämpningen av Foucaults teorier. Denna studie syftar därför till att bidra med en fördjupad förståelse för hur maktrelationer uttrycker sig i pedagogiska praktiker, med ett särskilt fokus på måltiden. Genom att tillämpa ett foucaultianskt perspektiv vill vi granska de maktprocesser som uppstår i interaktionen mellan pedagog och barn. På så vis utgör studien ett empiriskt bidrag till kunskapsfältet om maktutövning i förskolan.

3. Teoretiska utgångspunkter

I denna studie utgår vi från Foucault (1926–1984) teori om makt. Avsnittet inleds med en övergripande beskrivning av maktteori i relation till dess relevans till föreliggande studie, följt av en redogörelse av teoretiska begrepp. Begreppen är följande: *pastoral makt, disciplineringstekniker, normalisering* och *självstyrning.*

3.1 Teori – Foucaults maktbegrepp

Michel Foucaults perspektiv på makt har haft stort inflytande inom samhällsvetenskaperna och har bidragit med perspektiv för att analysera maktens funktion i olika samhällsinstitutioner som sjukhus, fängelser och skolor. Istället för att förstå makt som något som tillhör vissa individer besitter och utövar över andra, betraktar Foucault makt som utövande av en praktik som konstitueras i och genom diskurser, normer och sociala relationer (Axelsson & Qvarsebo, 2017). Makt är med andra ord inte en statisk position eller egenskap som kan erövras, besittas eller fråntas, likt ett ting, utan något som utövas (Foucault, 2017). Maktens funktion är att forma och styra individers beteende, både i offentliga och privata sammanhang. Denna påverkan sker inte främst genom tvång utan genom vardagliga praktiker som reglerar hur individer handlar (Axelsson & Qvarsebo, 2017).

Foucault (2017) framhåller att makt inte enbart verkar genom begränsning, utan också genom att forma individer till att själva bidra till sin egen styrning. Det är en produktiv kraft som reglerar och vägleder människors beteende på sätt som ofta upplevs frivilliga, men som i själva verket syftar till att skapa lydiga, ansvarstagande och självstyrande medborgare. Tullgren (2004) beskriver denna maktform som en styrning som utvinner både energi och nytta ur individen, samtidigt som den formar subjekt som uppfattar sig själva som fria och aktiva samhällsmedlemmar. När makten påverkar individens sätt att handla, snarare än att den utövas med tvång, fungerar

makten som ett styrningsverktyg som formar beteende i linje med samhällets ideal och behov (Tullgren, 2004).

För att förstå denna typ av styrning använder Foucault begreppet *governmentality*, översatt till *rationaliteter för styrning* (Tullgren, 2004). Det beskriver hur styrning utövas genom olika former av påverkan som organiserar människors beteende. Denna form av styrning sker ofta utan att individen upplever sig som direkt styrd. Istället bygger styrningen på föreställningar om vad människor är och hur det bör bete sig, med ett fokus på att styra genom individers egen medverkan (Axelsson & Qvarsebo, 2017). Styrningen syftar till att skapa självstyrande individer som agerar utifrån normer och regler som framstår som rimliga inom det sammanhang de befinner sig i. På så sätt sker denna påverkan från ett inre ansvarstagande (Tullgren, 2004).

Mot bakgrund av detta tolkar vi makt i förskolans måltidssituationer som en form av styrning som inte nödvändigtvis utövas uppifrån, utan något som sker i relationer och vardagliga praktiker där barn både vägleds och vägleder sig själva utifrån rådande normer. Begreppet rationaliteter för styrning kan bidra till förståelse för hur förskollärares handlingar, såsom beröm och tillrättavisningar, formas av och samtidigt upprätthåller dessa normer. I denna syn på styrning är frihet inte motsats till makt, utan ett villkor för att makten ska kunna verka. Måltidssituationen blir därmed en plats där makt utövas genom normer, förväntningar och regler. Denna förståelse möjliggör analyser av hur makt uppstår och förhandlas i samspelet mellan förskollärare och barn.

3.2 Pastoral makt

Begreppet pastoral makt formulerades av Michel Foucault men har sina historiska rötter i kyrkans styrningspraktiker. Under 1600–1700-talet utvecklades denna form till en politisk styrningsstrategi, där både kropp och själ disciplineras inom samma normaliseringsprocess, till skillnad från tidigare (Axelsson & Qvarsebo, 2017). Pastoral makt bygger på en individualiserande omsorgsrelation där ledaren – likt en herde – bär ansvaret för sin flock och strävar efter individens välmående. Den pastorala makten kännetecknas av fyra centrala principer. Den första är att herden har ett övergripande ansvar för gruppen och förväntas att offra sig för flockens bästa. Det andra är att denna maktform kräver individernas lydnad och underkastelse. Den tredje bygger på den ingående kunskap om gruppens medlemmar, såsom individens tillkortakommanden och problem. Slutligen syftar pastoral makt till att vägleda individen mot självrannsakan och beteendestyrning, genom självreflektion och bekännelse, för att därigenom styra både kropp och själ till ett önskat tillstånd (Nilsson, 2018). Axelsson och Qvarsebo (2017) menar att i takt med att samhället blev alltmer

sekulariserat ersattes pastorn och kyrkans roll av välfärdsstaten, som intresserar sig för populationens hälsa och välbefinnande. Samtidigt kvarstår den pastorala maktens funktion, om än i en förändrad form. Makten riktar sig mot individen, där kunskapen om människan ses som ett medel för att främja hälsa, välstånd och utbildning. Med andra ord utövas den pastorala makten genom förståelse av individens själ och tankar med målet att säkra dennes välmående. Nilsson (2018) betonar att den pastorala makten arbetar ofta med stödjande och vårdande tekniker och med denna omsorg och formbarhet blir pastoral makt ett effektivt disciplinerande redskap.

Begreppet pastoral makt möjliggör att analysera hur förskollärare agerar som "herdar" som vägleder sin flock. Denna styrning sker med en omsorgsfull vägledning, som både upprätthåller normer och formar barnen enligt förskolans normer under måltiden. Vid matsituationer kan det handla om att förskolläraren ger individuellt stöd eller uppmuntrar barnen att göra "rätt" val, utifrån vad som anses lämpligt. Denna typ av makt bygger på förtroende och relationer, där barnen lär sig att ta ansvar för sitt beteende. Den pastorala maktens principer om ansvar, lydnad och individuell vägledning blir central i förståelsen av förskollärarens roll att individualisera och homogenisera barns beteende i gruppen.

3.3. Disciplineringstekniker

Nilsson (2018) beskriver att under 1800-talet utvecklades nya disciplineringstekniker. De makttekniker som tidigare riktades mot kroppen genom fysisk bestraffning, riktades nu istället mot människans inre, det vill säga individens tankar, vilja och moral. Foucault beskriver denna disciplineringspraktik som avgörande i formandet av den moderna människan. Det är genom disciplineringens subtila kontroll som en inre styrning skapas och där individen slutligen själv anpassar och övervakar sig själv och korrigerar sitt beteende i enlighet med samhällets normer. Denna disciplin är aktiv inom institutioner men målet med dess verkan är inte att undertrycka individens kraft, utan snarare att öka nyttan med människors verksamhet. Makten verkar med syftet att effektivisera och styra människors beteende utan tvång och skiljer sig på så sätt från slaveri (Foucault, 2017). Enligt Nilsson (2018) sker disciplinering sällan genom direkta bestraffningar eller sanktioner utan små korrigeringar, såsom tillsägelser, instruktioner, regelsystem och dagordningar, samt med belöning och uppmuntran.

Förskollärares makt under måltider kan förstås som en form av disciplinering som inte enbart handlar om kontroll i syfte att styra, utan om att strukturera barns möjligheter att agera inom osynliga regler och förväntningar. Genom olika disciplineringstekniker kommer förskollärare att forma måltiden, uppmuntra vissa handlingar och begränsa eller korrigera

andra. Denna förståelse av disciplinering blir en utgångspunkt för analysen av maktrelationer under måltiden.

3.4. Normalisering

Normalisering är en styrningsteknik där individers beteende formas genom korrigeringar, bedömningar och mätningar. Genom att synliggöra och värdera avvikelser från normen skapas en förståelse för vad som betraktas som normalt respektive avvikande. I denna process internaliserar individen de rådande normer och börjar själv reglera sitt beteende i enlighet med dessa. Denna maktutövning sker ofta subtilt, där det som anses rätt, gott eller önskvärt upprätthålls i ett växelspel mellan individualisering och homogenisering (Nilsson, 2018). Kravet på homogenitet samverkar med strävan efter individualisering i syfte att identifiera och mäta avvikelser från det normativa. När en individ särskiljs från gruppen, genom antingen beröm eller bestraffning, tydliggörs normen för både individen och gruppen. På så sätt blir individualisering ett verktyg för att stabilisera och upprätthålla gruppens sammanhållning och homogenitet (Foucault, 2017). På så sätt fungerar normalisering både korrigerande och disciplinerade. Den som avviker ska anpassas, samtidigt som gruppen får en signal om vilket beteende som förväntas. Belöningar och bestraffningar, såsom beröm eller tillrättavisningar, är centrala verktyg för normalisering. De markerar vad som är normalt och eftersträvansvärt och uppmanar individen att reglera sitt beteende i enlighet med rådande normer (Tullgren, 2004). Enligt Nilsson (2018) innebär normalisering att alla förväntas röra sig mot samma mål. Det är en form av makt som verkar genom att skapa självdisciplin och individen anpassar sig frivilligt för att passa in och för att inte bli föremål för korrigering

Normalisering i förskolans praktik sker genom förskollärares subtila reglering av barns ätbeteenden. När ett barn avviker från normer, som exempel leker med maten, synliggörs detta av förskolläraren och möjliggör för korrigering. På så sätt särskiljs barnet, det individualiseras, och tydliggör normer samtidigt som gruppen påverkas att anpassa sig efter denna. Samtidigt skapar detta en homogenisering. Då sker ett växelspel mellan bestraffning och belöning med korrigerande tekniker som är avsedda för att markera vilket beteende som är mer önskvärt. Därmed formas barngruppen i enlighet med förskolans normer.

3.5. Självstyrning

Självstyrning är ett centralt begrepp i den senare delen av Foucaults maktteori, där hans fokus går från institutionell disciplinering till individens egna inre kontrollmekanismer. Det handlar om hur människor, genom olika tekniker, uppmanas att ta ansvar och forma sitt eget beteende i enlighet med rådande normer och samhälleliga förväntningar. Foucault intresserade sig

särskilt för det som han kallade självteknologier. Det är de metoder och strategier som individer använder för att kontrollera sin kropp, handlingar och därigenom skapa sin subjektivitet (Nilsson, 2018).
Tullgren (2004) beskriver att i detta perspektiv förstås frihet som ett villkor i en reglerad styrning. Makt förutsätter och skapar frihet som en del av sin utövning, snarare än att stå i motsats till den. Individen förväntas delta i sin egen frihet och förvalta den med respekt. Självstyrning förutsätter en självkännedom där individen måste kunna reflektera över och förstå sig själv för att kunna styra sina handlingar. Denna styrning uppfattas som önskvärd eftersom den inte bara gynnar individen, men samhället i stort. Det innebär att den personliga friheten alltid är förknippad med ett ansvar att handla i enlighet inom givna normer och ramar (Tullgren, 2004).

Tullgren (2004) återger Permer och Permer (2002), som beskriver hur styrning i förskolan tas form av att barnen ses som ett aktivt och ansvarstagande barn och förväntas kunna fatta egna beslut inom verksamhetens ramar. Förskollärarens uppgift är att stödja barnet i att kontrollera sitt eget agerande för att barnens handlingar ska justeras och anpassas till rådande normer. På så sätt bär barnet ansvar över sin självstyrning.

4. Metod

Föreliggande studie är kvalitativ. Genom observationer av förskollärare och barn under måltidsituationer har vi samlat in det empiriska materialet för studien. I avsnittet presenteras studiens metodval, urval, analysmetod, tillvägagångsätt, bearbetning, etiska förhållningstaganden och tillförlitlighet.

4.1 Metodval

Metodvalet motiveras av studiens syfte och frågeställningar, som är att undersöka och besvara förskollärares maktutövning och barns bemötande av detta under måltidsituationer på förskolan. För att samla in den empiri vi behöver kommer vi att använda oss av videoobservationer med en kvalitativ ansats. I kvalitativ forskning är syftet att undersöka människors handlingar samt ta del av deras upplevelser, åsikter och erfarenheter för att möjliggöra en djupgående analys av empirin (Ahrne & Svensson, 2022).

Genom videoobservationer studerar vi måltidssituationen och analyserar hur makt, styrning, agens och motstånd kommer till uttryck. Detta är särskilt relevant utifrån studiens teoretiska utgångspunkt, där Foucaults begrepp disciplineringstekniker, normalisering, pastoral makt och självstyrning används som en förståelse för hur makt utövas i vardagliga praktiker.

Videoobservationer ger oss möjlighet att genomföra en detaljerad analys av interaktioner och beteendemönster som annars kan vara svåra att fånga enbart genom fältanteckningar eller intervjuer (Eidevald, 2022). Genom att

spela in och analysera materialet är syftet att identifiera olika former av maktutövning, både verbala och icke-verbala, som exempelvis kroppsspråk och tonfall. Tullgren (2004) påpekar att makt utövas genom både verbalt språk och kroppsspråk, där pedagoger använder dessa för att styra och reglera barns beteende.

Enligt Christoffersen och Johannessen (2015) är en fördel med videoobservationer att forskaren kan återgå till materialet flera gånger. Detta möjliggör en mer djupgående analys och ger en mer nyanserad bild av de maktstrukturer som framträder i den observerade miljön, vilket minskar risken för subjektiva tolkningar. För att säkerställa att deltagarnas integritet respekteras och skyddas, är det viktigt att hantera videoobservationerna varsamt. Enligt Eidevald (2022) är det viktigt att materialet inte används på ett sätt som kan uppfattas som ett intrång i deltagarnas privata sfär. För att förskollärare, barn och vårdnadshavare skulle känna sig trygga med det inspelade materialet har vi genomfört transkribering och behandlat videoobservationerna på förskolan.

På detta sätt har vi i denna studie arbetat med en metod som möjliggör djupgående analys av maktutövning i förskolan, samt säkerställer att de etiska riktlinjerna och deltagarnas rättigheter tas på allvar.

4.2 Urval

Bryman (2018) beskriver flera urvalsmetoder inom kvalitativ forskning, såsom målstyrt urval, sannolikhetsbaserat urval och bekvämlighetsurval. Vi valde att använda oss av bekvämlighetsurval, eftersom vi genom tidigare erfarenheter sett att intresset för att delta i studier ofta är större när forskaren har en etablerad relation till verksamheten. Att välja en förskola där vi var bekanta med förskollärare och barn sedan tidigare underlättade både kontakten med personalen och genomförandet av observationerna. Förskolan består av fyra avdelningar, varav två med yngre barn (1–3 år) och två med äldre barn (3–6 år).

Vi utgick även ifrån ett målstyrt urval. Vid målstyrt urval styrs urvalet av forskningsfrågorna, vilket i vår studie innebär att vi riktat fokus mot förskollärare, något som tydligt framgår i våra forskningsfrågor.

I studien deltog fem kvinnliga förskollärare från två avdelningar med 17 deltagande barn. Barnen som deltog var i åldrarna 3–6. Vi valde att genomföra flera observationer på en och samma förskola i Sydsverige.

4.3 Analysmetod

För att säkerställa en systematisk och transparent analys av vårt material har vi använt oss av tematisk analys enligt Braun och Clarke (2006). Tematisk analys är en metod som används för att identifiera, analysera och rapportera mönster (teman) i data. Metoden ger forskaren möjlighet att strukturera och tolka materialet på ett systematiskt sätt, vilket stärker studiens tillförlitlighet.

Braun och Clarke (2006) beskriver tematisk analys som en flexibel metod där forskaren aktivt identifierar teman snarare än att enbart låta teman framträda passivt ur materialet.

Vår analys genomfördes med en abduktiv ansats, vilket innebär att vi pendlande växelvis mellan det empiriska materialet och teoretiska begrepp. Som teoretisk utgångspunkt använde vi Michel Foucaults maktbegrepp, med begrepp relaterade till pastoral makt, disciplineringstekniker, normalisering och självstyrning. Dessa begrepp bidrog till att vägleda oss vid identifiering och tolkningen av teman kopplade till maktutövning.

För att säkerställa en noggrann och trovärdig analys följde vi sexstegsprocessen: Första fasen enligt Braun och Clarke (2006) handlar om att bekanta sig med det insamlade materialet och det gjorde vi genom att läsa vår transkribering flera gånger och identifiera potentiella teman. Andra fasen handlar om att påbörja kodningen av vårt material. Detta gjorde vi genom att identifiera olika intressanta koder eller mönster, för att börja utforma teman kopplade till våra forskningsfrågor. Exempelvis kodades ett återkommande mönster där förskollärare vägledde barn med omsorg och stöd, som "omsorgsfull styrning" och kopplades till begreppet *pastoral makt*. När förskollärare reglerade barns beteende genom tillsägelser, uppmaningar och kroppsspråk, kodades detta som *disciplineringstekniker*. När vissa beteenden (exempelvis att sitta still, inte prata med mat i munnen) förstärktes eller korrigerades, tolkade vi detta som uttryck för *normalisering*. Slutligen identifierades handlingar där barn visade att de anpassade sig till regler på eget initiativ som *självstyrning*. När vi börjat utforma våra teman övergick vi till den tredje fasen, där allt material har sammanställts och kodats, och de övergripande temana formas ihop. Vi analyserade vidare hur dessa former av maktutövning tog sig uttryck i de olika måltidssituationerna. Vi diskuterade återkommande om vissa exempel bättre passade in under ett annat begrepp, vilket ledde till att vissa kodade sekvenser förflyttades eller omformulerades. Fjärde fasen av den tematiska analysprocessen handlar om att granska de teman och mönster som identifierades i steg tre. Dessa teman ska utgå ifrån studiens syfte och frågeställningar så vi granskade så att varje tema var stödd av tillräckligt med material och relevans. Vi fick omforma vissa teman för att de skulle representera vårt material och studiens syfte. Femte fasen innebar att vi gav de olika teman beskrivande namn och se sambanden mellan dem. Fasen handlar även om att se om något tema som sammanställts har underkategorier. Den sista fasen handlar om enligt Braun och Clarke (2006) att presentera temana och detta gjorde vi i vårt resultat. Genom denna process formades de teman som presenteras i resultatdelen: (1) Förskollärarens vägledning som styrningsform, (2) Barns acceptans och motstånd, (3) Matbordets regler i praktiken och (4) Barns initiativ till att styra sig själva.

Genom att vi följt denna process metodiskt har vi på ett systematiskt sätt analyserat vårt datamaterial och identifierat meningsfulla mönster och teman som svarar på studiens frågeställningar.

4.4 Tillvägagångsätt

Vår observationsprocess började med att vi tidigt i arbetet inledde kontakt med förskolan som vi var bekanta med sedan tidigare. Vi etablerade personlig kontakt med de medverkande förskollärarna, vilket gav dem en första inblick i vår studie. Därefter höll vi kontakt via telefon för att planera besöken och dela ut samtyckesblanketter. Innan observationerna började fick förskollärarna skriva under samtyckesblanketter, och även vårdnadshavarna till de barn som går på avdelningarna gav sitt godkännande genom skriftligt samtycke.

Videoobservationerna utfördes på två avdelningar med äldre barn. På observationsdagarna anlände vi till förskolan cirka en timme före lunchen för att hälsa på pedagogerna och barnen samt säkerställa att alla samtyckesblanketterna var ifyllda. Eftersom observationerna genomfördes med förskolans inspelningsverktyg, Ipads, testade vi olika kameravinklar och såg till att batterinivån var tillräcklig och lagringsutrymmet. Videoobservationerna spelades in utan vår närvaro, då vi beslöt oss för att inte föra fältanteckningar under filmningen av matsituationen.

Observationerna varade mellan 30 – 45 minuter. Varje observation granskades direkt efter att den filmats. När samtliga fem observationer var genomförda påbörjades transkriberingen av filmerna på plats på förskolan.

4.5 Bearbetning

Vi påbörjade bearbetningen av vårt insamlade material genom att noggrant titta igenom videoinspelningarna några gånger. Vi gjorde det för att lära känna materialet och få en helhetsbild av det, samt säkerställa att vi inte missade något viktigt i barnens och förskollärarnas interaktion. Därefter övergick vi till att transkribera det material vi bedömde som mest relevant för vår studie. I transkriberingen inkluderades både verbal och icke-verbal kommunikation, såsom kroppsspråk, blickar och gester.

Eftersom studien har ett avgränsat fokus valde vi att transkribera endast de sekvenser som var tydligt kopplade till vårt syfte. Bryman (2018) menar att material som inte är relevant för forskningsfrågorna inte behöver transkriberas.

Vi utgick från ett observationsschema [se bilaga 3] för att strukturera upp och sortera materialet. Det säkerställde att insamlad data behandlades på ett konsekvent sätt och fungerade som ett stöd i att organisera våra iakttagelser utifrån de teoretiska begreppen såsom pastoral makt, disciplineringstekniker, normalisering och självstyrning. Genom att kombinera transkriptionerna med observationsschemat kunde vi identifiera

mönster i hur makt uttrycks i samspelet mellan barn och förskollärare under måltiderna. Detta möjliggjorde också en koppling till de teoretiska begreppen i vår analys.

4.6 Etiska ställningstagande

Vetenskapsrådet (2024) understryker vikten av att forskning bedrivs på ett etiskt och respektfullt sätt gentemot alla inblandade. Under studiens gång har vi tagit hänsyn till de fyra grundläggande etiska principerna som Bryman (2018) presenterar: *frivillighet, integritet, konfidentialitet* och *anonymitet*.

I studien har vi följt de etiska principerna genom att säkerställa informerat samtycke. *Samtyckeskravet* betyder att deltagarna har rätt att själva bestämma över sin medverkan. Detta har vi säkerställt genom att deltagarna fick tydlig information om studiens syfte och möjlighet att skriva under samtyckesblanketter, vilket garanterade deras frivilliga deltagande och att deras svar kunde användas i forskningen. Dessa blanketter fungerade även som en trygghet för deltagarna, då de tydliggjorde deras rättigheter och möjligheten att när som helst avbryta sitt deltagande. De förskollärare som deltog, hade i den samtyckesblankett som delats ut, gett sitt samtycke och barnen hade fått samtycke att delta av sina vårdnadshavare. Detta samtycke var nödvändigt för att skydda både barnens och vårdnadshavarnas rättigheter och trygghet.

Den andra principen är *Informationskravet* som innebär att deltagarna får ta del av vad syftet med studien är samt att deltagandet är helt frivilligt. Vi har pratat över telefon och vi har varit på plats på förskolan med de förskollärarna som ska delta. De har fått tydlig information om studiens syfte och att deras deltagande var frivilligt. Detta förstärker frivillighetsprincipen och säkerställer att alla deltagare hade full kontroll över sin medverkan. Samtidigt är det viktigt att vara medveten om att vår närvaro och kontakt kan ha skapat en viss känsla av förväntan, vilket i vissa fall kan upplevas som en press att delta.

De tredje och fjärde är *Konfidentialitetskravet* och *Nyttjandekravet.* Konfidentialitetskravet innebär att de personer som deltar i studien och deras personuppgifter endast är tillgängliga för behöriga. Nyttjandekravet betyder att insamlade uppgifter endast får användas för undersökningens syfte. Vi har informerat deltagarna om att deras uppgifter behandlas konfidentiellt och att endast författarna och handledaren har tillgång till materialet. Allt material raderas efter att arbetet är godkänt. Dessutom har vi säkerställt att ingen känslig information lämnades utanför förskolan. Vi säkerställde att de påskrivna samtyckeblanketterna inte lämnade avdelningar och vi transkriberade allt material på plats på förskolan. Vi informerade deltagarna om detta samt att studien kommer att vara tillgänglig på DIVA-portalen, där andra personer kan ta del av studien. För att uppfylla

konfidentialitetskravet informerade vi deltagarna att vi gav samtliga deltagande och förskola fingerade namn och inte namngett förskolan.

Eftersom vi använde videoinspelningar i studien följde vi även regler för hantering av personuppgifter enligt GDPR. Vetenskapsrådet (2024) betonar att video- och ljudupptagningar omfattas av dataskyddsförordningen, vilket innebär att vi har informerat deltagarna om hur materialet används, hur länge det sparas och att de när som helst kan ångra sitt samtycke. Detta har vi gjort genom vår samtyckesblankett, som alla deltagare har fått ta del av.

Genom att följa de etiska riktlinjerna säkerställde vi att vår forskning bedrevs på ett etiskt hållbart sätt där deltagarnas rättigheter, integritet och anonymitet skyddades.

4.7 Tillförlitlighet

Bryman (2018) identifierar fyra centrala kriterier för tillförlitlighet i kvalitativ forskning: *trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet* och *en möjlighet att styrka och konfirmera*. Nedan följer en redogörelse för dessa kriterier.

Enligt Bryman innebär trovärdighet att forskaren ger en rättvis och accepterad beskrivning av den sociala verkligheten som även speglar deltagarnas perspektiv. I vår studie har trovärdigheten stärkts genom videoobservationer, vilket gav möjligheten att återgå till materialet och minska risken för eventuella feltolkningar. Den efterföljande transkriberingen av videomaterialet gav oss en mer detaljerad bild av det observerade situationerna. För att minska subjektiv tolkning användes ett strukturerat observationsschema som fokuserade på särskilda interaktioner baserat på vårt teoretiska ramverk. Vi är medvetna om metodologiska begränsningar som kan ha påverkat trovärdigheten, exempelvis att synligheten av Ipad kan ha påverkat barnens beteende, samt att vår närvaro i rummet, även om vi inte deltog aktivt, kan ha påverkat deltagarnas upplevelse. För att minimera påverkan höll vi oss tillbaka och interagerade inte med deltagarna under observationerna. Vår tidigare relation till barnen och förskolelärarna kan dock ha skapat trygghet och därför påverkat deras agerande, vilket kan ha bidragit till ett mer ”naturligt” beteende. Samtidigt kan vår bakgrund som förskollärarstudenter och vår förförståelse av verksamheten ha påverkat våra tolkningar men vi har diskuterat och ifrågasatt varandras tolkningar för att minska detta.

Bryman beskriver överförbarhet som frågan om resultaten kan tillämpas på andra kontexter eller vid senare tidpunkter. För att tydliggöra överförbarheten har vi försökt så noggrant som möjligt att redogöra kontexten, deltagarna och det observerade sammanhanget. Detta gör att läsaren kan bedöma relevansen av vårt resultat i andra sammanhang.

Pålitlighet innebär att forskarna ska ha ett granskande förhållningssätt och säkerställa transparens i hela processen. För att säkerställa pålitligheten har vi dokumenterat alla faser i studien, såsom forskningsfrågor, genomförandet av videoobservationerna, användning av observationsschema och transkriberingen. Vi har även kontinuerligt diskuterat och reflekterat över subjektiva tolkningar under analysprocessen för att säkerställa att resultatet inte har blivit påverkat av förutfattade meningar.

För att styrka och konfirmera våra resultat har vi dokumenterat hela analysprocessen från insamling till tematisering och tolkning. Vi har dessutom återkommit till särskilda inspelade sekvenser för att granska och säkerställa att våra tolkningar är objektiva och reflekterande. Vår användning av observationsschema med de fördefinierade kategorierna, samt den abduktiva metoden under den tematiska analysen, har också bidragit till att göra vårt resultat mer pålitligt och transparent.

5. Resultat / analys

I följande avsnitt presenteras studiens resultat. Utgångspunkten för resultatet är de observationer som har gjorts utifrån en tematisk analysmetod. Syftet med studien är att undersöka de interaktioner som uppstår i måltidssituationer och hur förskollärare utövar makt i dessa sammanhang. Analysen inkluderar även barns förhandlingar och respons i relation till denna maktutövning. Resultatet utgår från följande teman *Förskollärarens vägledning som styrningsform, barns acceptans och motstånd, matbordets regler i praktiken* och *barns initiativ till att styra sig själva.*

Förskollärarnas namn byttes ut mot fiktiva namn och i texten refereras de som Susanne, Alice, Pia, Elin och Josefin. Barnen som deltagit kommer benämnas som B följt av en siffra utifrån den placering de haft under måltidsituationen med respektive förskollärare. Empirin analyseras i relation till begreppen *pastoral makt, disciplineringstekniker, normalisering* och *självstyrning*. I studiens resultat presenteras empiri genom både det som sägs, i form av transkriberade citat, och det som görs, vilket återges i kursiv stil inom parentes.

5.1 Förskollärarens vägledning som styrningsform

Nedan presenteras resultat som berör förskollärarnas vägledande och reglerande roll vid bordet. I ett utdrag ur en observationssekvens under Susannes måltid uppstår en situation där flera barn börjar prata samtidigt. B4 hörs tydligast, och är svårt att urskilja en tydlig turordning mellan barnen i samtalet.

> *(B2 pratar och B4 börjar prata samtligt som B2.)*
> Susanne: “Vänta, låt B2 prata också.” (*tittar på B4 när hon säger detta.)*

(B4 fortsätter att prata och de andra barnen blir tysta.)
(B1 börjar prata, Susanne lägger sin hand på B1 och ber barnet att vänta med att prata för att de ska lyssna på B2.)
Susanne: “Nu får B4 berätta” säger hon till B2.
(B2 pratar.)

Här synliggörs hur Susanne använder sig av både verbal tillsägelse och fysisk närvaro för att strukturera upp samtalet och skapa ordning, detta sker genom pastoral makt. Hon riktar sig först till B4 för att påminna om att ge plats åt andra röster, detta leder inte till förändrat beteende från barnen. Susanne markerar fysiskt med sin hand gentemot B1 för att få en viss struktur på vem som pratar, samtidigt som hon styr samtalet verbalt. Susannes handlingar kan förstås som pastoral makt. Genom en kombination av mild fysisk beröring och tydliga instruktioner reglerar hon vem som ska tala respektive lyssna. Den makt som Susanne utövar är lågmäld men effektiv. Här suddas gränsen ut mellan stöd och styrning, något som i praktiken gör att makt både utövas och tas emot som vägledning.

I utdraget nedan synliggörs hur Susanne använder humor som ett pedagogiskt verktyg för att både lätta upp stämningen samt styra konversationen. Barnen diskuterar tankar och idéer om att alla barnen på avdelningen ska sitta tillsammans vid ett långt bord vilket inte är det normala på avdelningen:

B2: "Vi kan bygga ett långbord till alla barnen.”
Susanne: “Hur det hade blivit då?”
B2: “Bra.”
Susanne: “Tänk så lugnt det blir på torget då för de vuxna.”
B2: “Men, men, vi kommer ha en pistol.”
Susanne: “En pistol?! Varför då?”
B4: “Så, så, att vi kan panga, ifall någon kommer in.”
Susanne: “Ska ni skjuta köttbullar på varann?”
(*Alla skrattar.*)

I Susannes situation väljer hon att inte avbryta eller styra bort samtalet när ordet "pistol" nämns. Enligt normer i förskolans verksamhet ses detta ofta som ett olämpligt ämne. Hon bemöter barnens uttalanden med humor och leder samtalet vidare på ett sätt som rättar barnen. Det visar att Susanne, genom relation och kännedom om barnen, kan låta barnen prata om idéer som inte skulle vara accepterat beteende. Genom en tillåtande dialog bygger hon ett förtroende där barnen upplever att hon litar på deras förmåga att styra sig själva. Det kan ses som ett exempel på pastoral makt, pedagogen tar sig an rollen som "herde", som känner sina "får" (barnen), och som styr dem genom förståelse och relation istället för att förbjuda direkt.

Nedan presenteras en sekvens från Elins matsituation:

(B1 och B2 turas om att stå på en stol för att titta över en skärmvägg till andra bordet. Elin har en skämtsam ton när

hon kommer tillbaka och säger "trillat av".)
Elin: "Hoppsan, ni har trillat av stolarna."
(Hon tar B1 lätt runt armarna och för honom till stolen.)
Elin: "Nu är det dags att duka av B1, så du får äta upp."

Elin använder disciplinering som styrningsteknik för att utöva pastoral makt. Hon använder inte hårda ord eller tydliga krav, utan hjälper barnen med både kropp och språk. Det visar hur Elin känner barnen väl och därför kan styra dem på ett lugnare sätt. Elin håller också koll på vad barnen gör under måltiden. Hon ser till att rutinerna följs och att barnen gör det som förväntas. När B2 står kvar uppe på en stol och tittar bort, går Elin fram:

(Elin tar tag runt honom, lyfter ner honom och säger:)
Elin: "Nu får du äta färdigt så vi kan gå in på avslappningen."
B2: "Men jag är färdig."
Elin: "Då får du ta din tallrik och duka av."

(B1, B2 och B4 tar sina tallrikar, bestick och glas och börjar dukar av.)

B2: "Jag är mätt."
Elin: "Jag är också mätt."
B4: "Jag också."
Elin: "Ja men då går vi, tack för maten säger man."

I den observerade måltidssituationen blir det tydligt hur Elin använder sig av en vardaglig och nära kommunikation för att skapa struktur och vägledning för barnen. Elin agerar med sin närvaro och omsorg och uttrycker sig inte genom auktoritära tillrättavisningar. Makten är inbäddad i det vardagliga samspelet, där Elin genom sin kunskap och relation med barnen styr deras handlingar så att barnen följer utan att barnen känner sig styrda.

Under en måltidssituation uppstår en händelse där B3 pratar med mat i munnen. Detta uppmärksammas först av de andra barnen, vilket visar hur normer om bordsskick också upprätthålls barn-till-barn:

(B3 pratar med mat i munnen.)

B4 *(skrattar):* "Åhah, du har jättemycket mat i munnen!"
B1: "Egentligen får man inte prata med mat så."
Susanne: "Det är faktiskt lättare om man sväljer först, mycket lättare att höra vad man säger då."

(5 minuter senare under måltiden återkommer Susanne till B3.)
Susanne: "Men B3, försök att tugga upp innan du pratar med oss andra. Det är inte så trevligt för oss att se din mat."
B1: "Hå hå, håller du fortfarande på att tugga det du hade innan när jag pratade?"
B3: *(Skakar nej med huvudet.)*

I den här sekvensen ser vi hur barn lär sig sociala regler kring bordsskick, både genom förskolläraren och genom varandra. Susanne använder ett vägledande språk, hon säger inte att något är "fel", utan beskriver det som något som blir "lättare" eller "trevligare" för gruppen. Det kan förstås som ett exempel på pastoral makt, där självstyrning fungerar som en teknik. Susanne leder barnen med omsorg och närvaro för att de ska följa gruppens normer, men på ett milt sätt. Barnet får veta att man inte ska prata med mat i munnen, men det sägs på ett sätt som känns omtänksamt snarare än strängt. När barnen påminner varandra visar det hur normerna har internaliserat och barnen börjar styra sitt eget och varandras beteende vilket är ett exempel på självstyrning. Barnen hjälper till att upprätthålla reglerna, vilket Foucault teori menar är en viktig del av hur makt fungerar, den kommer inte alltid uppifrån, utan fungerar genom gruppens gemensamma förståelse.

5. 2 Barns acceptans och motstånd

Nedan presenteras resultatet från de observerande måltidsituationer som berör barns acceptans och motstånd. I följande utdrag synliggörs hur regler kring måltidsituationen kommuniceras och upprätthålls av förskolläraren Pia.

> *(B2 lämnar bordet för att hämta mer mat vid matbuffén, B3 drar ut sin arm ur sin tröja.)*
> B3: “Kan vi duka av?”
> Pia: “Nej.”
> B3 “Varför gör B2 det då?”
> Pia: “Nej, B2 ska hämta mer mat.”
> *(Därefter riktar Pia sin uppmärksamhet mot B4.)*
> Pia: “B4 har du smakat lite på fisken?”
> (*B4 tittar på Pia men svarar inte på frågan.)*
> *(Pia riktar uppmärksamheten mot B3 igen.)*
> Pia: “B3, B3, nej. Tröjan ordentligt! Nej men nej, nej!”
> (*Hon slår ihop handflatorna vilket skapar ett ljud och riktar sedan sin hand ut mot barnet för att stoppa B4 som också vill ta av sig tröjan.)*
> Pia: “Om jag säger stopp till B3, betyder inte det att du ska börja. Nu sitter vi inte och tramsar, nu sitter vi ordentligt!”
> Pia till B4: “Du har lite fisk att smaka på.”

Situationen visar att det är Pia som har det slutgiltiga ordet av när och hur man får duka av eller lämna bordet. När B2 reser sig från bordet för att hämta mer, tar samtidigt B3 tröjan av sig och frågar ”Kan vi duka av?” Pedagogen svarar kort ”Nej” och när barnet ifrågasätter varför B2 får lämna bordet, förklarar Pia att B2 hämtar mer mat. Momentet tydliggör att pedagogen definierar vilka handlingar som är tillåtna vid måltiden, vilket synliggör den vuxnes makt över tid, kropp och rum. Pia förflyttar därefter sitt fokus till ett annat barn, B4, och frågor om barnet har smakat på fisken.

Frågan kan tolkas som att Pia vill styra barnets handling mot ett önskat beteende, att barnet ska smaka på alla livsmedel som finns på tallriken. När B3 fortsätter försöka ta av sig tröjan och Pia riktar sin uppmärksamhet dit och markerar tydligt genom att höja rösten och säga att tröjan ska sitta ”ordentligt”. Den verbala korrigeringen förstärks med ett kroppsligt uttryck när hon slår ihop sina handflator samtidigt som hon gestikulerar mot B4, som också är på väg att ta av sig tröjan. Hon säger därefter: ”Om jag säger stopp Till B4, betyder inte det att du ska börja. Nu sitter vi inte och tramsar, nu sitter vi ordentligt!” Här blir disciplinering tydligt. Genom både verbal och icke-verbal styrning regleras barns kroppar i hur de får sitta, vad de får ha på sig, hur de ska bete sig i en gemensam situation. Pia förklarar inte varför tröjan ska sitta på eller varför vissa beteenden inte är tillåtna, men barnet förväntas ändå att följa dem. Samtalet återspeglar hur disciplin fungerar genom förväntningar som styr hur barnen ska bete sig. ”Trams” i denna kontext, framstår som ett begrepp som sammanfattar alla handlingar som är normbrytande: att inte sitta still och inte ha tröjan på. Detta tolkas som att förskolläraren agerar enligt disciplineringens praktik, där barns handlingar övervakas och korrigeras.

I sekvensen nedan tydliggörs barns lekfulla utforskande vid måltidsituationen och den vuxnas upprätthållande av ordning.

> *(B3 och B4 inleder en lek där barnen håller maten i handen och vevar med den i en riktning mot munnen och ner på tallriken.)*
> Pia: “Nej! Vi leker inte med maten!”
> *(Barnen lyssnar på Pias uppmaning, de slutar leka och börjar istället samtala om annat.)*

När barnen börjar leka med maten avbryts detta snabbt av Pias tillrättavisande. Denna verbala gränssättning blir en disciplinering som korrigerar barnens beteende inom ramarna för vad som anses acceptabelt vid måltiden. Leken framstår som en avvikelse från normen och blir föremålet för korrigering. Barnens direkta respons tyder på en anpassning till förskollärarens disciplinering.

Utdraget nedan visar hur Pia återigen behöver upprätta ordningen vid bordet.

> *(B2 och B3 reser sig från bordet och går för att titta på Ipaden som står placerad en bit bort från deras bord.)*
>
> “Men B3, B3, B3! Nu får ni komma och sätta er!”
> *(B4 smyger då bort från bordet och skyndar sig bort till B2 och B3 som står vid Ipaden.)*
> Pia: “Nej, nej, B4! Kom och sätt dig nu!” ”Och B3 jag vill att

du sitter på *din* stol!”
B4: “Okej, fröken Pia”
B3: “Okej Pia. Okej Pia *S*.”
B2: “Okej Pia S!”
B4, B3 och B2 säger det här med en viss attityd gentemot förskolläraren.

Pia säger till barnen flera gånger innan de lyssnar och hon höjer rösten för att markera sin ståndpunkt. Genom detta återupprättar hon ordningen. Samtidigt besvarar barnen tillsägelserna men med en viss attityd i tonläget. De svarar: ”Okej, Pia. Okej Pia S.” med betoning på ”S”, vilket kan tolkas som ett visst motstånd. Det blir ett sätt att omförhandla den maktposition som Pia har. Att tilltala henne med ett ”efternamn” med ”S”, som vanligtvis används i vuxenvärlden, tolkas som att barnen både följer reglerna men samtidigt gör motstånd genom att ironisera reglerna. De lyder förskolläraren, men inte helt okritiskt. De återanvänder till sina platser, men uttrycker sitt ogillande kring denna tillsägelse. Detta visar hur makten fungerar utan tvång, genom en form av acceptans. Barnen framstår som aktiva subjekt som både påverkas av och själva påverkar makten i förskolans måltid. I situation med Pia sker disciplinering genom subtila former av maktutövning. En form av inre syrning skapas genom att barnen upprepade gånger blir tillsagda att korrigera sitt beteende i enlighet med de regler som råder, i detta fall att barnen inte får lämna sina platser under måltiden. Det handlar inte om hot eller bestraffningar, utan om en styrning av barnens handlingar genom tillsägelser.

Nedan är ett exempel under Susannes måltidsituation där hon använder sig av disciplinering som teknik.

(B3 gör en kycklingdans med armarna och hoppar upp och ner med rumpan på stolen.)
(B1 och B4 härmar B3, viftar med armarna som kycklingvingar och skrattar.)
(Susanne tar fram armen över bordet och säger högt för att rikta uppmärksamheten till henne.)
Susanne: “Hörreni, vi sitter vid matbordet nu!”
(Barnens lek dämpas, men fortsätter.)
(Susanne ger barnen en blick.)
(Då slutar de helt med dansen och börjar äta.)

Susannes agerande förstås genom pastoral makt, där hennes auktoritet vilar på omsorg och den relation hon har till barnen. Hon påminner först verbalt om vad som förväntas och när detta inte får effekt använder hon en blick för att signalera vad som förväntas. Blicken fungerar och räcker för att få barnen att sluta då de redan har en förståelse för vad som förväntas och vill göra rätt. Genom pastoral makt använder hon sig av disciplinering som teknik, där barnens beteende styrs genom subtila signaler. Det handlar inte

om att kontrollera genom hårda tillsägelser, utan genom barnens acceptans för vad som är rätt beteende. Det är kombinationen av pedagogens relation till barnen, gruppens gemensamma regler och barnens vilja att följa dem som gör att det fungerar.
Nedan följer ett utdrag ur transkriberingen av matsituationen där samspelet mellan barn och förskollärare illustrerar hur makt utövas genom språk och kroppsspråk. I fokus är barnens platsindelning, ordningen vid matbordet och om barns vilja förhandlas, eller inte förhandlas, i praktiken.

> *(B3 ställer sig upp, tittar på Pia med en busig blick och går sedan bort mot Ipaden. B3 skrattar och säger: "hej" till iPaden.)*
>
> Pia: "Men B3, B3!"
> *(Pia gestikulerar med hela armen att B3 ska komma tillbaka.)*
> Pia: "B3, B3, B3, annars kan du inte sitta vid det här bordet om du ska hålla på och tramsa."
> B3 "Jag vill inte sitta vid på det här bordet
> Pia: Nu slutar du att tramsa!
> B3 "Jag vill sitta på det röda. Varför fick jag sitta vid det blåa?"
> Pia "Det fick bara bli så idag."

I denna sekvens uttrycker Pia: "Nu slutar du att tramsa!" Det är en mening som används som en tillsägelse, ett sätt att korrigera genom verbal disciplinering. Istället för att bekräfta barnets vilja, definierar Pia barnets handling som "trams" och blir en verbal gränssättning, en markering om vad som är rätt sätt att vara på i denna situation. Som svar säger B3: "Jag vill sitta vid det röda. Varför fick jag sitta vid det blåa?" vilket visar på motstånd. B3 accepterar inte situationen, utan söker en orsak, vilket tyder på att barnet inte fullt ut har tagit till sig den "inre styrning" som är målet med disciplinering. Pias svar: "Det fick bara bli så idag" är ett svar som visar på förskollärarens mandat att utöva makt utan att behöva motivera varför. Det signalerar att det finns en ordning där barnet inte har inflytande just nu. Det är en dialog som inte är öppen för diskussion eller förhandling, samtidigt förväntas B3 rättas efter den ordning som pedagogen försöker upprätthålla under situationen.

5.3 Matbordets regler i praktiken

Under en måltid med förskolläraren Alice sitter en grupp barn samlade runt bordet efter att de hämtat sin mat vid buffén. B1 börjar äta makaroner direkt från tallriken med sina händer. B2, som sitter mitt emot, reagerar och säger:

> "Man får inte äta med händerna".

Denna situation kan förstås som exempel på normalisering, där normen att använda bestick reproduceras och samtidigt förhandlas. B2 synliggör och korrigerar ett avvikande beteende, vilket är ett uttryck för att normen har internaliserats. När pedagogens reaktion uteblir signalerar det att avvikelsen inte är allvarlig och på så sätt sker en omtolkning i vad som uppfattas som accepterat vid måltiden. Det som först ansågs vara avvikande, börjar då normaliseras genom att barnet som först korrigerade agerar på samma sätt. På så sätt visas hur normer upprätthålls genom aktiv disciplin och genom sociala regler om vad som anses tillåtet i förskolans praktik.

Nedan är ett utdrag från Susannes observerande måltidssituation, bredvid det observerande bordet finns ytterligare två bord där resterande av barn och pedagoger från avdelningen sitter.

> *(Under måltiden med Susanne ropar B1 högt över till det andra bordet. Andra barn svarar tillbaka. Stämningen blir lite rörig.)*
>
> (*Susanne som sitter vid B1s bord ingriper med en tydlig röst)* - "Nu pratar vi vid vårt eget bord."
>
> *(Samtidigt säger en annan förskollärare till andra bordet)* - "Vi pratar med de som sitter vid vårt bord, skrik inte över till andra bordet."
>
> *(Det lugnar sig och barnen riktar sin uppmärksamhet mot sitt bord igen*.)

Situationen under måltiden med Susanne kan analyseras i bakgrund till disciplinering. Genom tydliga påminnelser från förskollärarna om att barnen ska prata med dem vid sitt eget bord, skapas en ordning. Det handlar inte alltid om skarpa tillsägelser, utan om vardaglig styrning som formar deras sätt att prata, sitta och agera tillsammans med gruppens normer.

Ytterligare förväntningar vid måltiden kunde även ses i analysen av videoobservationen vid Alices bord. Det pågår ett samtal kring matbordet, där flera barn är delaktiga och kommunicerar med förskolläraren Alice. Hennes uppmärksamhet är riktad mot de barn som aktivt deltar i samtal vid bordet. Samtidigt försöker ett annat barn, som har ätit upp sin mat, få Alice uppmärksamhet genom att upprepa frågan:

> B3: "Får jag hämta lite mera? Får jag hämta mera? Kan jag hämta mera?"
> Alice: "Du får hämta lite till, ja."
> B1: "Får jag hämta mer"?
> Alice: "Ja, jag tänkte också hämta lite till."

Det som utmärker utdraget är att barnet söker vid upprepade tillfällen att få ett godkännande att få hämta mer mat, snarare än att direkt agera. Detta tolkas som att barnet begränsar sitt handlingsutrymme och inväntar en

bekräftelse från den vuxne. Förskolläraren har vid dessa sammanhang den avgörande makten att bestämma om ett barn får hämta mat eller inte, vilket synliggör en hierarkisk maktstruktur mellan barn och vuxen. Denna makt sker utan tvång och kan förstås som att förskolläraren använder pastoral makt. Barnet reglerar själv sitt beteende, en internalisering som styrs i enlighet med de osynliga reglerna i förskolan om hur, när och av vem mat får tas. Detta kan förstås genom begreppet normalisering, som innebär att det finns vissa beteenden som etablerats som de ”rätta” och ”förväntade” sättet att agera på och dessa beteenden befästs genom återkommande handlingar i den dagliga verksamhetens ordning.

I denna sekvens synliggörs ytterligare ett exempel på att det finns vissa beteenden som etablerats som de ”rätta” och ”önskvärda” sättet att agera på under en måltid. Förskolläraren Josefin övervakar barnens rörelser under måltidsituationen. Utifrån observationen tolkar vi det som att hon förväntade sig att B4 frågar om lov för att få hämta mat innan barnet går från bordet.

> *(B4 reser sig från sin plats och börjar gå från bordet utan att säga något.)*
> Josefin: ”Vart ska du? Ska du hämta mer?”
> B4: “Japp!”

Denna interaktion kan tolkas som ett uttryck för hur den disciplinära makten övervakar deltagarna. När Josefin ställer frågan ”Vart ska du? Ska du hämta mer?” signalerar Josefin att hon observerar barnets handlingar. Genom att ställa den här frågan, istället för att behöva ingripa, påminns barnet om att deras beteende är i fokus för uppmärksamhet. Detta skapar en medvetenhet hos barnet att det blir observerat, vilken i sin tur påverkar deras handlande. När pedagogen ställer frågan, blir det tydligt att det finns en underförstådd regel: att barn inte får lämna matbordet utan ett skäl som exempelvis gå och hämta mer mat. Istället för att förskolläraren behöver korrigera barnet, finns en förväntan på hur barnet ska agera i enlighet med denna oskrivna, men välkända regel. Barnets svar och handling visar att barnet har internaliserat denna norm och anpassar sitt beteende utefter de regler som råder i måltidsituationen.

5. 4 Barns initiativ till att styra sig själva

Nedan är ett utdrag ur transkriberingen av måltiden vid Elins bord som visar på hur barn kan sig själva genom att de delar maten.

> B3 "Jag kan dela själv"
> Elin: "Titta, du har tränat B3."
> *(Andra barn ansluter sig till samtalet.)*
> B4: "Men jag kan."

Elin: "Du har också lärt dig."
B2: "Jag också, jag har lärt mig jättemycket" *(visar samtidigt hans mat på gaffeln för Elin).*
Elin: "Kolla, perfekt."

Situationen vid måltiden vid Elins bord kan förstås genom pastoral makt, där makt inte utövas genom tvång utan genom beröm och positiv förstärkning. Den vuxna har en central roll i att upprätthålla denna ordning genom subtila maktuttryck, där bekräftelse och uppmuntran används som verktyg för att styra och forma barnens handlande i enlighet med rådande normer. Barnens uttalanden "Jag kan", "Jag också, jag har lärt mig jättemycket" visar på att de förstår och anpassar sig till normerna vid matbordet, och på så sätt bli erkända som kompetenta barn inom ramen för förskolans praktiker. Barnen uppmuntras till att agera genom självstyrning, de anpassar sina handlingar utefter förväntningarna som finns på dem kring måltidsituationen. De vill göra rätt, få bekräftelse och visar att de kan reglerna, på så sätt hjälper de själva till att skapa ordning vid måltiden.

I Susannes observerade måltidssituation ser vi att barnen själva börjar reglera sitt beteende utan att förskolläraren ingriper. Alla vid bordet förutom B2 och Susanne går och hämtar mat.

B2: "Nu har jag det lugnt"
(B1 återvänder med mat.)
B2: "Finns det ketchup?" (B2 ser ketchup på B1 tallrik.)
B1: "Du kan hämta om du vill, om du vill."
B2: "Va?" (chockad och tittar frågande på Susanne.)
B1: "Du får hämta om du vill ens."

I detta utdrag ser vi hur barn 1 kommer tillbaka med mat och säger till B2 att man kan hämta ketchup. B1 uttrycker sig försiktigt och upprepar sig ”Om du vill, om du vill”, vilket kan tyda på en osäkerhet men också ett försök att själv avgöra vad som är tillåtet. Även om B2 till en början verkar osäker i situationen, visar barnet agens genom att själv lyfta frågan om ketchup. Genom att B2 ställer frågan och reagera på svaret med ett förvånat "Va?", deltar B2 aktivt i att förhandla om vad som är möjligt och tillåtet i situationen. Det kan också ses som att B2 testar gränser genom att vara med och forma reglerna för hur man får göra under måltiden. När Susanne är passiv ger det barnen makt genom att få förutsättningar att ta ansvar och styra sig själva i den riktning som förväntas av dem, vilket är ett exempel på självstyrning. Det visar hur barnen själva kan reglera sina handlingar, istället för att hela tiden styras av vuxna, vilket är den pastoral maktens mål.

6. Diskussion

I följande avsnitt diskuteras studiens resultat i relation till syftet, frågeställningar samt tidigare forskning. Syftet med studien var att

undersöka de maktutövningar som tar sig i uttryck i måltidsituationer i förskolan. De frågeställningar som låg till grund för detta arbete fokuserade på vad som präglar maktutövning under måltider och hur denna makt uttrycks i interaktion mellan förskollärare och barn. Avslutningsvis kommer avsnittet att diskutera studiens metod, tillvägagångsätt och betydelsen för studiens genomförande och resultat.

6.1 Resultatdiskussion

Resultatet visar att makt i förskolans måltidssituationer ofta tar sig uttryck i subtila och vardagliga former som vägledning, språkbruk, kroppsspråk och normer. Dessa former fungerar som styrningsverktyg snarare än en direkt kontroll. Diskussionen relaterar dessa uttryck till tidigare forskning om fostran, agens och makt i förskolans praktik. Barnen i studien visade på både acceptans och motstånd i relation till förskollärarnas agerande, vilket gör att måltiden framstår som en dynamisk arena där normer och ansvar ständigt förhandlas.

Diskussionen är organiserad i fyra teman: *Förskollärares vägledning som styrningsform, förhandling, acceptans och motstånd i samspelet, fostran i måltidssituationen* och *självstyrning i praktiken – förskollärarens roll och barnets ansvar.* Genom dessa teman synliggörs de komplexa och ibland motsägelsefulla sätt på vilka makt utövas och förhandlas i förskolans vardag.

6.1.1 Förskollärarens vägledning som styrningsform

Vårt resultat visar att förskollärarnas styrning under måltidssituationer främst sker genom vägledning snarare än genom direkt maktutövning eller kontroll. Ett exempel på detta är under Elins måltidsituation, där hon säkerställer att rutinerna följs och att barnen gör det som förväntas. Elin observerar även barnen under måltiden och påminner dem att duka av och att de ska sitta ner på sina stolar, detta gör hon med en vardaglig och nära kommunikation. Detta tyder på att relationen mellan pedagog och barn är en bärande kraft i det pedagogiska arbetet, barnen följer regler och rutiner inte för att de beordras, utan för att de leds dit genom omsorgsfull vägledning. Ett centralt fynd i studien är att förskollärarna, genom sin närhet till barnen, kan läsa av situationer och anpassa sin kommunikation därefter. Istället för att avbryta eller säga ifrån med auktoritativ ton, använder de sig av humor, blickar, mild fysisk kontakt och vardagligt språk för att påverka barnens handlande. Denna typ av närvarande och stödjande interaktion liknar den roll som beskrivs av Persson Osowski et al. (2013), där förskollärarens roll formas i relation till hur personen själv interagerar med barnen. Den så kallade sociala förskolläraren, som aktivt deltar i samtalet och ser måltiden som en möjlighet till gemenskap, speglar den pedagogiska stil som observerades i flera av våra sekvenser. I dessa situationer framstår vägledning inte bara som ett sätt att skapa ordning, utan också som ett

medel för att bygga relationer och stärka barns deltagande i en gemensam måltidskultur.

Vår tidigare forskning skiljer sig ifrån vårt resultat då tidigare studier har visat att förskollärare ofta uppmanade barn att smaka på alla livsmedel, jämförde barns matintag sinsemellan (Swindle et al., 2018), använde argument för att korrigera barns ätbeteende (Dotson et al. 2018) samt uppmuntrade eller till och med tvingade barn att äta mer, även när barnen uttryckte ogillande för maten (Ramsay et al., 2010; Hansen & Kristensen, 2017). I resultatet av föreliggande studie framkom inga dialoger som präglades av denna form av styrning eller tvång. Istället noterade vi att förskollärarna intog mer av en stödjande roll. Detta kan bero på en ökad medvetenhet kring barns autonomi och delaktighet i måltidssituationer, vilket har lett till en pedagogisk strävan att respektera barns självbestämmande.

Samtidigt väcker resultatet nya frågor kring hur makt uttrycks idag. Den omsorgsfulla och subtila karaktären hos denna form av påverkan gjorde den mindre synlig och på så sätt svårare att identifiera som styrning, både för oss som observatörer och potentiellt även för barnen själva. Att makten är välvillig och framstår som stödjande för förskollärare, kan bidra till att maktens effekter blir oreflekterade. Barnens handlingsutrymme påverkas fortfarande, men på ett sätt som sällan ifrågasätts. Vi menar inte att denna typ av maktutövning är problematisk eftersom omsorg, vägledning och struktur är nödvändiga grunder i förskolans uppdrag. Däremot är det viktigt att synliggöra att makt inte upphör att verka bara för att den är mild eller välvillig. Tvärtom kan makt vara särskilt effektiv just för att den inte upplevs som tvingande. Av den anledningen ökar också risken att de begränsningar barnen upplever inte uppmärksammas. Därför blir förståelse och reflektion över intention och effekt, en slags dubbelhet, en central aspekt för att kunna stödja barns agens. En medvetenhet om denna dubbelhet kan bli avgörande för att främja barns delaktighet och för att förskollärare inte ska omedvetet reproducera normer och strukturer som begränsar den.

6.1.2 Förhandling, acceptans och motstånd i samspelet under måltidssituationer

Föreliggande studies resultat visar att barn i måltidssituationer både följer och ifrågasätter de regler och normer som förskolläraren försöker upprätthålla. Detta bekräftas särskilt i sekvenserna med Pia, där barnen ibland anpassar sig till förskollärarens tillsägelser, men inte utan att visa motstånd. Exempelvis när barnen tilltalar Pia med ”Pia S.” i ett tonfall som signalerar ironi, kan detta förstås som ett sätt att både följa och ifrågasätta den makt som utövas över dem. Denna typ av svar utgör ett lågmält motstånd som inte öppet bryter mot reglerna, men som ändå kan tolkas som

att det signalerar oenighet. Det liknar det Dotson et al. (2016) beskriver, där barnen visar att de inte helt underordnar sig de vuxnas instruktioner, utan agerar medvetet inom det tillåtna utrymmet.

I våra observationer förekommer också situationer där barn ifrågasätter regler, som under Pias måltidsituation när B3 undrar varför B3 inte får duka av medan B2 får lämna bordet. Denna typ av ifrågasättande pekar på barns agens, där barnet inte bara passivt följer regler utan aktivt försöker förstå och förhandla om dem. Forskningen av Ryberg (2019) betonar just hur barns delaktighet ofta formas av vuxnas förväntningar, men också hur barn kan inta aktiva roller genom att utmana dessa ramar. Det blir tydligt i våra exempel att barnen inte alltid accepterar normerna utan kan utforska gränserna genom lek, frågor eller kroppsliga uttryck. Samtidigt visar de en förmåga till anpassning som när de slutar leka med maten eller sätter sig ned igen efter tillsägelse. Barnens växlande mellan acceptans och motstånd visar på den komplexitet som präglar barnens position i maktrelationen. Det återspeglar det som Hansen och Kristensen (2017) beskriver som en spänning mellan disciplin och autonomi. Förskolläraren försöker upprätthålla ordning, men barnen är inte passiva mottagare av reglerna, de agerar, reagerar och ibland protesterar. Måltiden framstår därmed inte bara som en plats för fostran, utan också som en arena där barn försöker skapa egna handlingsutrymmen inom strukturerna.

Samtidigt som barnen visar motstånd på olika sätt, är det också centralt att diskutera hur förskolläraren svarar på dessa uttryck. Vi tolkar att barns pendling mellan anpassning och motstånd inte enbart påverkar barnens position i maktrelationen, den formar även förskollärarens sätt att agera. Detta skapar en samverkan i hur makt kommer till uttryck under måltidsituationer i förskolan. Föreliggande studies resultat tyder på att förskollärarens beteende i måltidssituationen präglas av hur barnen svarar på tillsägelser och vägledning. När barn följer regler kan pedagogen inta en mer stödjande roll, medan motstånd eller ifrågasättande ofta leder till en mer korrigerande respons. Ett exempel på barns motstånd och hur det bemöts ses i observationen med Pia, där ett barn uttrycker missnöje genom att säga: ”Jag vill inte sitta vid det här bordet”. Här ifrågasätter barnet bordsplaceringen och visar därmed en vilja att påverka sin situation. Förskolläraren svarar med en bestämd ton genom uttalanden som ”Nu slutar du tramsa!” och ”Det fick bara bli så idag.” Dialogen kan tolkas som att vissa beslut inte är möjliga att påverka. Detta speglar därmed en fostrande praktik där lydnad prioriteras framför delaktighet. En förskollärare som enbart ser barns motstånd som olydnad kan riskera att förstärka en auktoritär maktrelation. Medan en förskollärare som istället tolkar barns frågor och reaktioner som uttryck för delaktighet och förståelse, öppnar upp för en dialogisk och demokratisk praktik. Det ligger ett pedagogiskt värde i att se motstånd som kommunikation, snarare än som ett problem. Detta kräver att

förskollärare utvecklar ett lyhört och reflekterande förhållningsätt. När förskollärare uppmärksammar hur barn uttrycker sig, både tydligt och subtilt, och samtidigt är öppna för att dessa uttryck kan utmana förskollärarens auktoritet, skapas en miljö som främjar barns delaktighet. På så sätt kan förskolan närma sig sitt uppdrag att vara en plats för både fostran och demokratiskt deltagande.

6.1.3 Fostran i måltidssituationer

Vårt resultat visar att fostran i förskolans måltidssituationer inte enbart handlar om vilka regler som finns, utan framförallt om hur dessa regler förmedlas, förstås och omsätts i vardagen. Fostran i interaktionen pågår genom en subtil och språklig process där barnen lär sig att tolka och anpassa sig till outtalade normer. Detta visar hur fostran är en praktisk och social aktivitet där makt utövas genom språk och interaktion.

Situationen där ett barn säger “Man får inte äta med händerna” synliggör hur normer reproduceras och förhandlas mellan barnen själva, utan att pedagogerna behöver ingripa. Det kan tolkas som en form av social fostran där barnen korrigerar varandra och visar att de internaliserar och deltar i att upprätthålla sociala normer. Makten utövas även i barnens egna handlingar och samtal, vilket överensstämmer med Ryberg (2019) studie, där barn också korrigerade varandras beteende under måltidssituationer.

Ett exempel på hur språket skapar och upprätthåller normer syns i hur förskollärarna använder sig av så kallade ”vi”-formuleringar för att uttrycka regler. Istället för att rikta tillsägelser till enskilda barn med att säga "du", formulerar pedagogen normerna kollektivt. Denna strategi kan uppfattas som inkluderande och skapa en känsla av samhörighet, men fungerar samtidigt normerande genom att underförstått signalera att alla i gruppen förväntas följa dessa regler. På så sätt blir språket ett kraftfullt verktyg i fostran som skapar ett socialt tryck att anpassa sig.

Fostran i måltidssituationer sker både genom vuxnas direkta vägledning och genom barnens egna tolkningar och handlingar i relation till de förväntningar som råder. I vårt resultat framkommer exempel där barn upprepade gånger söker bekräftelse från en förskollärare, trots att de i praktiken har möjlighet att agera själva. Detta synliggjordes när ett barn frågar: “Får jag hämta lite mera? Får jag hämta mera? Kan jag hämta mera?” trots att maten hämtas som buffé. Detta kan förstås som att barnet, genom tidigare erfarenheter, har lärt sig att vuxnas godkännande förväntas innan handling. Att barnet söker detta godkännande kan också ses utifrån hur språket och vardagliga rutiner används som redskap för fostran, vilket Norman (2003) och Hansen & Kristensen (2017) lyfter fram som centrala i måltidssituationer. I kontrast till detta visar en annan situation när ett barn självmant reser sig och går från bordet utan att först fråga om lov. Barnets självständiga agerande bekräftar Harte et al. (2019) beskrivning av måltiden

som en kulturell praktik där barn utvecklar förståelse för normer samtidigt som de aktivt deltar i samspelet. Det kan tolkas som att barnet har internaliserat de rådande normerna, men agerar självständigt inom dem. Förskollärarens respons tolkas som ifrågasättande och antyder att reglerna finns där, men att de ofta är underförstådda. Detta ligger även i linje med Albon och Hellman (2019), som visar att fostran under måltider innebär en reglering av barns beteenden, men att barnen också förhandlar om och ibland utmanar dessa normer.

Sammanfattningsvis visar resultaten att fostran i måltidssituationerna är en komplex och dynamisk process där regler och normer ständigt förhandlas mellan barn och vuxna, och där språket är ett centralt verktyg för styrning och normering. Fostran handlar om hur barnen och pedagogerna tillsammans skapar och upprätthåller en social ordning. På så sätt understryker vikten av att pedagoger är medvetna om språkets makt och de relationer som formas i vardagens samtal.

6.1.4 Självstyrning i praktiken – förskollärarens roll och barnets ansvar

Föreliggande studies resultat visar på hur förskollärares olika roller, aktiv eller tillbakadragen, medverkar till olika former av maktutövning, samtidigt som barnens agens och förmåga till självstyrning blir synlig. I måltidsituationen med Elin framträder hon som en aktiv vuxenroll, där Elin kontinuerligt bekräftar, uppmuntrar och sätter ord på barnens handlingar. Genom att lyfta att barnen har ”tränat” och gjort något ”perfekt”, förstärker hon inte bara normerna kring bordssituationen, snarare får också barnen att själva vilja leva upp till dem. Här uttrycks makten genom positiv förstärkning som är en form av pastoral makt, där den vuxna vägleder barnet till självdisciplin genom att skapa en önskan att vara kompetent.

I kontrast till detta står Susanne, som intar en mer passiv vuxenroll. Denna likhet kan konstateras utifrån Persson Osowski et al. (2013) studie som redogör att förskollärare även intog en passiv roll under måltidsituationen. Men till skillnad från det resultatet kan vi se hur vår observation belyser hur en passiv roll, i relation till självstyrning, faktiskt kan främja barns delaktighet och självständighet. Susannes frånvaro i samtalet, och det faktum att barnen själva får tolka vad som gäller, skapar ett utrymme för osäkerhet. Barnet vet inte hur den ska agera och får bedöma situationen själv. Trots detta ser vi inte avsaknad av makt. Istället är denna maktform aktiv genom barnens egna inre regleringar. Barnen försöker förstå ramarna, ber om lov, och förhåller sig till varandra för att förhandla fram vad som är rätt. Den vuxnas tillbakadragenhet innebär inte att makt är frånvarande, utan att ansvaret för att förstå och följa normerna läggs på barnen själva.
Detta kan förstås som uttryck för barnens agens och deras förmåga att fatta egna beslut i vardagliga situationer. Harte et al. (2019) beskriver att barn

inom ramen för förskolans strukturer ges vissa möjligheter att utöva agens, till exempel genom att själva välja vad och hur mycket de vill äta. Samtidigt visar deras studie att barnens handlingsutrymme är begränsat av vuxnas ramar och förväntningar. På liknande sätt visar våra observationer att barnens självständiga agerande sker inom tydliga sociala ramar, där normer ofta är underförstådda men ändå styrande. Detta tyder på att barns agens är situerad och förhandlad i relation till förskolans regler och rutiner. Vi uppfattar därmed att det blir tydligt att barn inte bara formas genom förskollärares aktiva styrning. Barnen formas också genom de förväntningar som finns i rummet, de normer som internaliserats och den tysta överenskommelsen om hur saker "ska gå till" under måltiden, även när inga instruktioner ges.

Sammantaget visar dessa två situationer på hur makt utövas både genom närvaro och frånvaro, och hur barn svarar på detta genom att inta aktiva roller i att tolka, anpassa sig till och ibland förhandla om de regler som gäller. Styrning är närvarande oavsett vuxenroll och tar olika former vilket påverkar hur barns självstyrning och agens utvecklas i mötet med både närvaro och frånvaro av vuxnas respons.

6.1.5 Sammanfattning

Resultatdiskussionens rubriker visar att makt i förskolans måltidssituationer främst utövas genom subtila former såsom vägledning, kroppsspråk, språkbruk och normer, snarare än direkt kontroll. Den välvilliga, pastorala makten är mest framträdande, men disciplinära uttryck förekommer också i vissa situationer. Barns agens och självstyrning påverkas både av vuxnas närvaro och frånvaro, och barnen visar olika sätt att förstå och förhålla sig till regler och förväntningar. Fostran sker både genom vuxnas styrning och barns eget deltagande i normskapande, exempelvis när de korrigerar varandra.

6.2 Metoddiskussion

I studien har Foucaults teori om makt använts som teoretiska utgångspunkt och begrepp som disciplineringstekniker, normalisering, pastoral makt och självstyrning. Vi hade en förväntan att identifiera mer tydligare former av maktutövning som präglades av disciplinering och kontroll i måltidsituationerna. Vid analysen synliggjordes dock makten snarare som uppmuntran, blickar, frågor och bekräftelse som kopplas till begreppet pastoral makt. Detta har fått oss att reflektera kring om våra valda begrepp fullt ut fångar den maktutövning som präglade dagens måltider i förskolan. Begreppen disciplinering och normalisering har varit användbara för att tydliggöra hur regler och normer styr barnens beteende, men makten verkade ofta utövas mer genom vägledning och stöttning. Av den anledningen har vi reflekterat över om en alternativ teoretisk utgångspunkt, exempelvis ett relationellt perspektiv, hade kunnat synliggöra de mer

samspelsbaserade och vägledande aspekterna av maktutövning som framkom i våra observationer.

Observationsmetoden vi använde i vår studie var videoobservation, för att samla in data från måltidssituationer i förskolan. Metoden gör det möjligt att fånga både det verbala och det som uttrycktes kroppsligt, såsom blickar, gester och kroppsspråk (Eidevald, 2022), vilket var viktigt när vi studerade maktutövning. En utmaning med videoinspelning är att deltagarna kan påverkas av att bli filmade. Det är möjligt att både barn och förskollärare ändrade sitt beteende inför kameran, särskilt i början. Vi upplevde dock att förskollärarna och flera av barnen snabbt vande sig, vilket troligen minskade denna påverkan. I två av de observerade situationerna uppmärksammade dock två barn iPaden. Detta ledde till en kedja av händelser som visade hur makt och motstånd kunde ta sig i uttryck, samtidigt som det belyste metodens potentiella påverkan på de som observerades. Kamerans närvaro kan därför i vissa fall ha påverkat interaktionerna, vilket vi haft i åtanke vid analysen av materialet. En annan begränsning är observationsfältets omfattning. Våra inspelningar skedde vid bordssituationen och inkludera inte själva matbuffén där barnen hämtar sin mat. Det innebär att samtal eller maktutövning kopplat till exempelvis matval eller påfyllning kan ha ägt rum utanför inspelningsområdet. Detta kan vara viktigt att ha i åtanke vid tolkningen av resultatet, eftersom vissa handlingar av förskolläraren kan ha undgått analysen.

Samtidigt är det viktigt att poängtera att vi endast genomfört ett begränsat antal observationer, vilket påverkar studiens generaliserbarhet. Vi är medvetna om att det begränsade urvalet och antalet observationer påverkar möjligheten att generalisera. Dock har antal av förskollärare stärkt möjligheten att resultaten speglar bredare mönster. Vi bedömer att förskolemiljöerna inte är unika, vilket talar för att resultaten kan vara relevanta i liknande verksamheter. Samtidigt krävs en försiktighet eftersom kontextuella skillnader kan påverka maktutövningen. Studien bidrar därmed med insikter som kan vara värdefulla för verksamma förskollärare, samtidigt som vi erkänner begränsningar.

En begränsning i urvalet var att flertalet samtyckesblanketter från vårdnadshavarna inte kom in i tid, vilket gjorde att vissa barn inte kunde delta i observationerna. Det innebar att bordsplaceringar fick justeras så endast de deltagande barnen syntes på video, vilket kan ha påverkat samspelet i gruppen. Några barn fick delta vid två observationstillfällen på grund av för få insamlade samtyckesblanketter. Det gjorde att färre unika barn kunde observeras totalt, eftersom samma barn förekom flera gånger. Vi började observera ungefär en vecka efter att blanketterna delats ut, vilket påverkade hur många samtycken vi hann få in. En längre tidsperiod för insamling av samtycken hade sannolikt möjliggjort ett bredare urval och

därmed stärkt studiens tillförlitlighet.

Vid analysen av materialet använde vi tematisk analys i kombination med Foucaults teori om pastoral makt, disciplinering, normalisering och självstyrning. Metoden passade väl för att strukturera och bearbeta vårt material i teman som synliggör hur maktutövning uttrycks i förskolans måltidssituationer. Temana bestämdes utifrån materialet men formades också i relation till studiens syfte och de begrepp vi valt att använda. Den tematiska analysen gav oss därmed en tydlig struktur för att koppla empirin till teori och fördjupa vår förståelse av den vardagliga makten i förskolan.

Att vi valde videoobservation som datainsamlingsmetod har dessutom stärkt analysens kvalitet, eftersom materialet kunde ses flera gånger i efterhand. Enligt Christoffersen och Johannessen (2015) möjliggör videoobservationer en fördjupad och noggrann tolkning då forskaren kan återvända till det inspelade materialet upprepade gånger och upptäcka nya nyanser i det som sker.

Trots dessa begräsningar och styrkor anser vi att det insamlade materialet gav värdefulla insikter i maktutövning under måltider.

7. Didaktiska implikationer

Genom vår studie ville vi undersöka hur maktrelationer mellan förskollärare och barn tar form under måltidssituationer i förskolan. Resultatet kan bidra till en ökad förståelse för vikten av att som förskollärare vara medveten om och reflektera över de former av maktutövning som sker i vardagliga situationer. Studien visar att maktutövning i förskolans måltidssituationer kan ta olika former. Den mest framträdande är den välvilliga, pastorala makten där förskollärare med omsorg försöker vägleda barnen att själva vilja följa normer och rutiner. Samtidigt observerades också mer disciplinära uttryck av makt, där barnens inflytande begränsades genom auktoritativa svar och reglerande språkbruk. Resultaten menar dessutom på att när barn uttrycker motstånd påverkar pedagogens agerande. När barn ifrågasätter eller motsätter sig regler trappas situationen ofta upp genom att förskolläraren uttrycker ett mer korrigerande bemötande. Denna dynamik understryker att maktutövning är en växelverkan mellan barn och vuxna, där förskollärarens medvetenhet om sitt bemötande kan påverka barnens upplevelse av inflytande och delaktighet. Därför är det viktigt att reflektera över vilken avsikt som ligger bakom maktanvändningen, för att främja en balans mellan vägledning och barns rätt till delaktighet, och därmed skapa en mer demokratisk och inkluderande måltidsmiljö. För att detta ska omsättas i praktiken kan det även vara värdefullt att förskolan som helhet ger mer plats åt måltidssituationer i den dagliga planeringen och i samtal mellan arbetslag och kollegor. Det kan till exempel handla om gemensamma samtal om bemötande av barn under måltider samt om barns inflytande över måltidens struktur och innehåll.

8. Slutsats och vidare forskning

Studiens slutsats är att makt främst uttrycks genom relationer, förväntningar och sociala normer i måltidsituationer. Samtidigt fanns det inslag av mer tydlig kontroll och disciplinering i vissa situationer. Därför blir det viktigt att inte bara fråga *om* makt utövas, utan *hur* och *vilka* former den tar i praktiken.

Genom att synliggöra dessa mönster kan vi förstå hur makt i dagens förskola kan ta sig i uttryck genom omsorgens språk. Intentionen är att vägleda barnen, men det kan innebär en styrning av barns handlingar som inte alltid framstår som maktutövning, trots detta har det en stark påverkan på vad barn gör, hur de gör det och när.

Denna studie har bidragit med en fördjupad förståelse för hur makt i förskolans måltidssituationer ofta verkar genom subtila, välvilliga handlingar snarare än genom tydliga tillsägelser eller regler.

Vidare forskning utifrån denna studies resultat kan vara att observera måltidsituationer med samma barngrupp fast med olika förskollärare. Detta skulle kunna ge insikt i hur olika förskollärare använder sig av olika strategier och hur barnen bemöter dessa. Ett annat förslag på vidare forskning är att kombinera observationer och intervjuer för att bredda förståelsen av förskollärares egna upplevelser och reflektioner kring sin maktutövning i måltidsituationer. På så sätt kan forskningen ge en djupare och mer nyanserad bild av makten i förskolans vardag.

Referenser:

Ahrne, G., & Svensson, P. (2022). Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.), Handbok i kvalitativa metoder (3. uppl., s. 8-16). Liber.

Albon, D., & Hellman, A. (2019). Of routine consideration: 'Civilising' children's bodies via food events in Swedish and English early childhood settings. *Ethnography and Education, 14*(2), 153–169. https://doi.org/10.1080/17457823.2017.1422985

Axelsson, T., & Qvarsebo, J. (2017). *Maktens skepnader och effekter: Maktanalys i Foucaults anda.* Gleerups.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology, 3*(2), 77–101. https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa

Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder* (3., rev. uppl.). Liber.

Christoffersen, L., & Johannessen, A. (2015). *Forskningsmetoder för lärarstudenter*. Studentlitteratur.

Dolk, K. (2013) *Bångstyrigt barn: makt, normer och delaktighet i förskolan.* Danskt band.

Dotson, H. M., Vaquera, E., & Cunningham, S. A. (2016). Sandwiches and subversion: Teachers' mealtime strategies and preschoolers' agency. *Childhood, 22*(3), 362–376. https://doi.org/10.1177/0907568214539711

Eidevald, C. (2022). Videoobservationer. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.), Handbok i kvalitativa metoder (3. uppl., s. 139-152). Liber.

Foucault, M. (2017). Övervakning och straff: Fängelsets födelse (C. G. Bjurström, Övers.). Arkiv. (Orginalverk publicerat 1975)

Hansen, S. R., & Kristensen, N. H. (2017). Food for kindergarten children: Who cares? Relations between food and care in everyday kindergarten mealtime. *Food, Culture & Society, 20*(3), 485–502. https://doi.org/10.1080/15528014.2017.1288783

Harte, S., Theobald, M., & Trost, S. G. (2019). Culture and community: Observation of mealtime enactment in early childhood education and care settings. *The International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity, 16*(1). https://ijbnpa.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12966-019-0838-x

Nilsson, R. (2018). *Foucault – en introduktion.* Égalité bokförlag.

Norman, J. (2003). *Språkspel i förskolan: Uppfostran vid matbordet* (Licentiatuppsats, Malmö högskola). (originaldokument: språkspelfslut0310.doc)

Persson Osowski, C., Göranzon, H., & Fjellström, C. (2013). Teachers' interaction with children in the school meal situation: The example of pedagogic meals in Sweden. *Journal of Nutrition Education and Behavior, 45*(5), 420–427. https://doi.org/10.1016/j.jneb.2013.01.003

Ramsay, S. A., Branen, L. J., Fletcher, J., Price, E., Johnso, S. L., & Sigman-Grant, M. (2010). "Are you done? Childcare providers verbal communication at mealtimes that reinforce or hinder children's internal cues of hunger and satiation. Journal of Nutrition Education and Behavior, 42(4), 265-270. http://doi.org/10.1016/j.jneb.2009.07.002

Ryberg, L. (2019). *Måltiden i förskolan – barns utrymme i kommunikation och handling* (Licentiatuppsats, Malmö högskola). https://gup.ub.gu.se/file/207753

Skolverket. (2018). *Läroplan för förskolan: Lpfö 18*. Skolverket. https://www.skolverket.se/publikationer?id=4001

Swindle, T., Sigman-Grant, M., Branen, L. J., Fletcher, J., & Johnson, S. L. (2018). About feeding children: Factor structure and internal reliability of a survey to assess mealtime strategies and beliefs of early childhood education teachers. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity, 15*(85). https://doi.org/10.1186/s12966-018-0717-x

Tullgren, C. (2004). *Den välreglerade friheten: Att konstruera det lekande barnet* (Doktorsavhandling, Malmö högskola). Malmö högskola. https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mau:diva-7467

UNICEF Sverige. (2020). *Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter.* https://unicef.se/barnkonventionen

Vetenskapsrådet. (2024). *God forskningssed*. https://www.vr.se/download/18.2f69e6b4188f4d89c4b3a4d/1706704415226/God-forskningssed_VR_2024.pdf

Bilagor

Bilaga 1 - Informations- och samtyckesblankett för förskollärare

HÖGSKOLAN I HALMSTAD

25-03-2025

Information till dig som ska delta i en undersökning

Hej!

Vi heter Ida Lundahl och Jenny Ekblad och går termin sex på förskollärarutbildningen på högskolan i Halmstad. Vi håller just nu på med vårt examensarbete som syftar till att undersöka interaktioner under måltidssituationer i förskolan med fokus på förskollärarens roll under en måltid. För att undersöka detta vill vi göra videoobservationer av en måltid där förskollärare och barn är med.

Videoobservationen kommer enbart användas i vår studie. Då vi kommer filma med era surfplattor och transkribera på er förskola kommer filmen inte att lämna förskolan. Därmed är det enbart vi som kommer ta del av materialet.

Studien utförs som en del i vår utbildning, inom kursen *Examensarbete inom förskolepedagogiskt område,* på Förskollärarutbildningen vid akademin för Lärande, Humaniora och Samhälle vid Högskolan i Halmstad. Ansvarig lärare är Anniqa Lagergren, xxx@hh.se

Dina personuppgifter behandlas inom studien endast enligt ditt samtycke, och enligt kraven i dataskyddsförordningen. Ditt deltagande i studien är helt frivilligt och du kan när som helst återkalla ditt samtycke utan att ange orsak. Ett återkallande påverkar dock inte den behandling som skett innan återkallandet. Du kan också när som helst begära att få en kopia av dina personuppgifter.

Materialet kommer delvis att behandlas inom molntjänsten Office 365 från Microsoft, som Högskolan har ett personuppgiftsbiträdesavtal med. Obehöriga kommer inte att ha tillgång till dina personuppgifter, det är endast vi. Personuppgifterna är enbart ditt namn, e-postadress och förskola.

Dina personuppgifter kommer att raderas när examensarbetet är godkänt och publicerat i DIVA.

Personuppgiftsansvarig för studien är Högskolan i Halmstad, som nås via registrator@hh.se eller 035-16 71 00. Övrig information om hur Högskolan hanterar personuppgifter, och dina rättigheter utifrån dataskyddsförordningen, finns på www.hh.se/dataskydd. Har du frågor kan du också kontakta Högskolans dataskyddsombud, Anna Frederiksen, via dataskydd@hh.se.

Med vänlig hälsning

Jenny Ekblad
xxx@student.hh.se
079xxx

Ida Lundahl
xxx@student.hh.se
072xxx

Samtycke till deltagande i examensarbete

Jag har fått information om studien tillvägagångsätt och syfte och accepterar att delta. Jag är därmed villig att leda en måltid som observeras med video.

Jag har fått information om att de uppgifter som samlas in om mig kommer att behandlas konfidentiellt, på ett sådant sätt att min identitet inte kommer att avslöjas för obehöriga.

Jag är medveten om att min medverkan är helt frivillig och att jag när som helst och utan närmare förklaring kan avbryta mitt deltagande.

Underskrift

.....

Namnförtydligande

.....

Ort och datum

.....

Bilaga 2 - Informations- och samtyckesblankett för barn och vårdnadshavare

HÖGSKOLAN I HALMSTAD

25-03-2025

Information om undersökning på ditt barns förskola

Hej!

Vi heter Ida Lundahl och Jenny Ekblad och går termin sex på förskollärarutbildningen på högskolan i Halmstad. Vi håller just nu på med vårt examensarbete som syftar till att undersöka interaktioner under måltidersituationer i förskolan med fokus på förskollärarens roll. För att undersöka detta vill vi göra videoobservation av en måltid som leds av en förskollärare på ditt barns förskola. Därmed kommer ditt barn att bli synlig i videon. Videon kommer filmas med surfplattor som finns på förskolan och videon kommer därmed inte att lämna förskolan.

Ditt barns deltagande är frivilligt och kan när som helst avbrytas utan att ange orsak. Inför observationen kommer barnen tillfrågas om de vill delta. I arbetet kommer inga personuppgifter eller namn på förskola uppges. När arbetet är godkänt kommer det publiceras i DIVA, och då kommer all transkribering att raderas. Samtyckesblanketterna med personuppgifter till barnen kommer hanteras av ditt barns förskollärare och enbart kontrolleras av oss för att säkerställa ditt barns samtycke. Därmed kommer inga samtyckesblanketter att lämna förskolan.

Studiens utförs som en del i vår utbildning, inom kursen Examensarbete inom förskolepedagogiskt område, på förskollärarutbildningen vid akademin för Lärande, Humaniora och Samhälle vid Högskolan i Halmstad. Ansvarig lärare är Anniqa Lagergren, xxx@hh.se.

Materialet, enbart transkribering av observation, kommer delvis att behandlas inom molntjänsten Office 365 från Microsoft, som Högskolan har ett personuppgiftsbiträdesavtal med.

Personuppgiftsansvarig för studien är Högskolan i Halmstad, som nås via registrator@hh.se eller 035-16 71 00. Övrig information om hur Högskolan hanterar personuppgifter, och dina rättigheter utifrån dataskyddsförordningen, finns på www.hh.se/dataskydd. Har du frågor kan du också kontakta Högskolans dataskyddsombud, Anna Frederiksen, via dataskydd@hh.se.

Vi ser fram emot att träffa er och är glada över att ni vill medverka i vår studie!

Med vänlig hälsning

Jenny Ekblad
xxx@student.hh.se
079xxx

Ida Lundahl
xxx@student.hh.se
072xxx

Samtycke till deltagande i examensarbete

Jag har fått information om studiens tillvägagångsätt och syfte och accepterar deltagandet. Mitt barn får därmed delta i en observation av en måltid som leds av en förskollärare och filmas.

Jag har fått information om att de uppgifter som samlas in om mitt barn kommer att behandlas konfidentiellt, på ett sådant sätt att mitt barns identitet inte kommer att avslöjas för obehöriga.

Jag är medveten om att mitt barns medverkan är helt frivillig och att jag och mitt barn när som helst och utan närmare förklaring kan avbryta mitt barns/sitt deltagande i studien.

Vårdnadshavares underskrift namnförtydligande	Vårdnadshavares
.....	.....
Vårdnadshavares underskrift namnförtydligande	Vårdnadshavares
.....	.....

Ort och datum

.....

Bilaga 3 – Observationsschema teori

Foucault maktteori	Disciplinering	Normalisering	Pastoral makt	Självtekniker